

ราชาธิราช สามก๊กและไซ่ฮั่น : การวิพากษ์หลักฐาน

วรรณกรรมราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น ถูกจัดได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่มีรูปแบบใหม่ โดยลักษณะใหม่นี้ก็จะสอดคล้องและกลมกลืนกับบริบททางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ ในเรื่องของแหล่งที่มา ราชาธิราช สามก๊ก และ ไซ่ฮั่น ต่างก็เป็นวรรณกรรมที่มีที่มาจากต่างประเทศซึ่งต่างจากลักษณะวรรณกรรมที่มีนิยายของไทยก่อนหน้านี้ เพราะโดยมากของนิยายในวรรณกรรมไทยนั้นมักจะได้มาจากชาดก^๑ ในขณะที่วรรณกรรมชุดนี้เป็นเรื่อง "แปล" ที่มาจากมอญและจีน (ราชาธิราช มาจากมอญ สามก๊ก และไซ่ฮั่น มาจากจีน) แม้ว่าก่อนหน้านั้นจะมีวรรณกรรมแปลเกิดขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว คือ ลิลิตนิทานอิหฺร่านราชธรรมซึ่งแปลมาจากวรรณกรรมเปอร์เซีย^๒ หากลิลิตนิทานอิหฺร่านราชธรรมมีลักษณะที่ต่างจากราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น ประการสำคัญ คือ สารของลิลิตนิทานอิหฺร่านราชธรรมมุ่งเน้นอย่างเด่นชัดในการที่จะสอนคติธรรมให้แก่กษัตริย์

เมื่อพิจารณาถึงความแปลกใหม่ของ "เนื้อเรื่อง" ของวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่อง พบว่าเป็นเรื่องที่มีความสมเหตุสมผล แม้จะมีอภินิหารอยู่บ้างก็น้อยมาก และอภินิหารที่ปรากฏก็ไม่ได้เป็นอภินิหารที่ผูกติดกับตัวละคร เช่น การที่ตัวละครมีฤทธิ์เดชหรือมีอาวุธที่ได้มาจากสวรรค์แต่ประการ

---

^๑ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปากไก่และใบเรือ, หน้า ๖๗.

^๒ มีข้อสันนิษฐานว่าลิลิตนิทานอิหฺร่านราชธรรมนั้นแปลขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช.

ใจ^๓ แต่ตัวละครมีลักษณะที่ดู เป็นมนุษย์ที่ใกล้ เคียงกับความ เป็นจริงมากขึ้น รวมถึงบทบาทของตัวละคร ตลอดจนการกระทำต่าง ๆ ก็ดูมีเหตุผลที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ สิ่งนี้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนชั้นนำไปสู่ชนชั้นซึ่งนิธิ เรียกว่า "กรรมพี" ที่มีรสนิยม คานิยม และโลกทัศน์ใหม่^๔

ในแง่ของหน้าที่ของวรรณกรรมราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮัน นิธิให้ชื่อวรรณกรรมประเภทนี้ว่าเป็นวรรณกรรม "การอ่านเพื่อความบันเทิง"^๕ โดยได้ให้คำอธิบายในเรื่องนี้ไว้ว่า

...แม้ว่าความชอบนิยายจะ เริ่มปรากฏมาตั้งแต่ปลายอยุธยาแล้ว แต่ก็ได้ฟื้นฟูอย่างมากในต้นรัตนโกสินทร์นี้การแสวงหานิยายเพื่อใช้ในการแต่งวรรณกรรมกระทำไปอย่างคึกคัก ชาดกจำนวนมาก ถูกนำมาใช้ เพื่อ เป็นพื้นฐานของนิยายในบทละคร ในต้นรัตนโกสินทร์ยังมีความพยายามจะหานิยายจากแหล่งอื่นๆ เพื่อความแปลกใหม่ด้วย ทั้งความพยายามนี้ซึ่ง เคยปรากฏให้เห็นในราชสำนักของปลายอยุธยาในกรณีของการรับ เรื่องอิ เหน่าแล้วก็ยังขยายมาสู่ชนชั้นสูงทั่วไป มิได้จำกัดอยู่เพียงราชสำนักเท่านั้น... เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ก็นับเป็น กวีสำคัญที่ทดลองการหานิยายจากแหล่งที่แปลกใหม่อีก เช่นกัน... ลิลิตเพชรมงกุฎ เป็นการทดลองของใหม่ที่ไม่ เหมือนกับนิยายใจ ๆ ..^๖

^๓ เป็นต้นว่าตัว เอกในอนิรุทธคำฉันท์และสมุทรโฆษคำฉันท์.

^๔ โปรตดูรายละ เอียดใน ปากไก่และใบเรือ.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

ในส่วนของรูปแบบและลักษณะคำประพันธ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะนั้น ก็คือ การเสนาองานทั้ง ๓ เรื่องนี้ในรูปของความเรียงร้อยแก้วซึ่งจัดเป็นรูปแบบใหม่ของวรรณกรรมไทยที่ใช้ภาษาความเรียงในการเล่านิยาย^๑ โดยอาจกล่าวได้ว่า "งานแปลเหล่านี้เปิดยุคใหม่ของการใช้ภาษาความเรียง"^๒ เพราะในสมัยอยุธยาที่ความเรียงจะถูกใช้ในงานเขียนทางศาสนา และภาษาความเรียงของอยุธยานั้นมีลักษณะเป็นฉันทลักษณ์มากกว่าคือ การให้ความสำคัญกับการสัมผัสระหว่างประโยครวมทั้งศัพท์ที่นำมาใช้ก็มักจะเป็นศัพท์จากภาษาบาลีและสันสกฤต เนื่องจากเป็นงานเขียนทางศาสนา^๓ ดังนั้นภาษาความเรียงร้อยแก้วใน ราชาธิราช สามก๊ก และ ไซฮั่น จึงไม่ใช่ความเรียงร้อยแก้วเหมือนกับที่ปรากฏในงานสมัยอยุธยา หรืองานร้อยแก้วร่วมสมัย เช่น มหาวงศ์พงศาวดารสังกาศ อินทกามาสีปกรณ มิลินทปัญหา และ ไตรภูมิโลกวิดิจลยกถา เพราะงานส่วนใหญ่นั้นเป็นงานที่แปลหรือนำเอาต้นฉบับมาจากภาษาบาลี (ยกเว้นแต่งาน พระราชพงศาวดาร ที่มีลักษณะเฉพาะและมีความเกี่ยวข้องกับ ราชาธิราช สามก๊ก และ ไซฮั่น ดังจะกล่าวถึงข้างหน้า)

รูปแบบของวรรณกรรมประเภทใหม่นี้ที่จะได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีในหมูชนชั้นนำในสมัยนั้น เพราะจากจำนวนสมุดไทยที่มีเป็นจำนวนมากของวรรณกรรมแต่ละเรื่อง ซึ่งน่าจะเป็นที่ยินยถึงความนิยมได้เป็นอย่างดี จึงมีการคัดลอกไว้เป็นสมบัติส่วนตัว นอกจากนั้นแล้วสิ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความนิยมในวรรณกรรมรูปแบบใหม่นี้ ก็คือ การกล่าวถึงวรรณกรรมเหล่านี้ในงานอื่น ๆ ทั้งการกล่าวถึงโดยตรงไปตรงมา เช่น ในบทละครนอกเรื่อง ควา กล่าวถึง สามก๊ก ไว้ว่า

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

" จะ เข้าออกยกย่อนผ่อนปรน   เส่ท์กลเรานือย่าวัดก
 ทั้งพิชัยสงครามสามก๊ก   ได้เรียนไว้ในเอกสารพิศ "๑๐

และการกล่าวถึงอย่างแอบแฝงไม่ว่าจะเป็นการนำบุคลิกลักษณะของตัวละครจากวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องมาแต่งใหม่ซึ่งอาจจะ เป็น เพราะมีความชื่นชอบและประทับใจกับบุคลิกลักษณะของตัวละครนั้น คั้งในงานพระอภัยมณีของสุนทรภู่   เดิมทีนั้นการสร้างตัวละครในวรรณกรรมไทยประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ นั้นจะไม่มีบุคลิกลักษณะเฉพาะของตัวละครที่เด่นชัด แต่มักจะมีลักษณะร่วมกัน คือ พระเอก จะบอบบาง ใจอ่อน เจ้าชู้ และมีฝีมือในการรบ ส่วนนางเอกก็จะมีลักษณะที่อ่อนหวาน นุ่มนวล มีความงาม และมีคุณสมบัติของการเป็นกุลสตรี แต่ในวรรณกรรมจีนนั้นจะแสดงให้เห็นบุคลิกลักษณะที่ชัดเจนของตัวละคร เช่น เมื่อเราพูดถึงกวนอูก็จะนึกถึงการเป็นคนที่มีชื่อเสียง เส้าปี้เป็นคนที่โอบอ้อมอารี ขงเบ้งเป็นปราชญ์ในทุกเรื่อง มาเจ๊กมู่ทะลุไม่รอบคอบ เป็นต้น สุนทรภู่ได้นำเอา "ลักษณะวรรณกรรมจีนแบบนี้มาใช้ใน เรื่องพระอภัยมณีด้วย แม้จะยังไม่เด่นชัดนักแต่ก็ทำให้แตกต่างไปจากวรรณคดีเก่า ๆ..."^{๑๑} นอกจากนั้น ตัวละครเอกในพระอภัยมณีก็ได้เสียนหรือถอดแบบมาจาก ไซขัณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นการที่พระอภัยมณีมีความชำนาญในการเป่าปี่ ซึ่งเชื่อกันว่าได้แรงบันดาลใจจาก ไซขัณฑ์ซึ่งตัวละครในเรื่องนี้คือ เตียวเหลียงก็มีความสามารถในการเป่าปี่และ เพลงปี่ของเตียวเหลียงก็มีส่วนสำคัญต่อผลการรบระหว่างฉือป้าอ๋องและพระเจ้าขัณฑ์^{๑๒} ส่วนศรีสุวรรณพระอนุชาของพระ

^{๑๐} พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย"บทละครนอกเรื่องคารวิ" ในบทละครนอก บทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ , (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปบรรณาการ, ๒๕๑๖), หน้า ๔๘๕.

^{๑๑} รุ่งฤทัย สัจจพันธ์, อิทธิพลต่างประเทศในวรรณกรรมไทย, (กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐), หน้า ๑๑๒.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓.

อภัยมณีนัน สุนทรภูก็ได้แต่งให้เป็นผู้ชำนาญกระบี่กระบอง เหมือนกับพระเจ้าผอบาอ่องที่เป็นนักรบที่
 ชำนาญกระบี่กระบองเช่นกัน^{๑๓} เช่นเดียวกันกับเนื้อเรื่อง เพลงปี่ของพระอภัยมณีก็เป็นเนื้อความ
 เดียวกับเพลงปี่ของเตียวเหลียงงในเรื่องไซฮัน^{๑๔} การรบทางน้ำระหว่างนางละเวงและพระอภัย
 มณี โดยเฉพาะตอนที่นางละเวงคิดอุบายเผาเรือพระอภัยมณีเหมือนกับเรื่องสามก๊กตอนโจโจ้แตก
 ทพเรือ ตอนที่สุดสาครเป็นบุตรบุญธรรมของท้าวสุริยทัตย์เมืองการะเวก ทั้งท้าวสุริยทัตย์และพระ
 อภัยต่างก็ให้เครื่องทรงแก่สุดสาคร แต่สุดสาครได้แต่งสวมทับหนึ่งเสื้อที่พระฤาษีให้ โดยให้เหตุ
 ผลซึ่งแสดงให้เห็นว่าสุดสาครเป็นคนซื่อสัตย์และกตัญญูซึ่งเหมือนกับกวนอูในสามก๊ก คือ เมื่อกวนอู
 สาขานเป็นพี่น้องกับเล่าปี่และเตียวหุย กวนอูก็กตัญญูต่อเล่าปี่และครอบครัวมาตลอด จนครั้งหนึ่ง
 เมื่อโจโจ้จับกวนอูได้ก็พยายามเกลี้ยกล่อมกวนอูไว้เป็นพวกและให้เสื้อผ้าดี ๆ แทนเสื้อผ้าเก่าที่
 กวนอูใส่ แต่กวนอูก็แต่งชุดเก่าทับชุดใหม่ที่โจโจ้ให้ เพราะความรำลึกถึงพระคุณของเล่าปี่ บาท
 หลวงปีโป้ก็มีลักษณะเหมือนขงเบ้งในสามก๊ก ธนูที่พราหมณ์วิเชียรยิงได้ที่ละ ๑ ดอก นั้นก็คล้ายกับ
 คารายของขงเบ้งที่มอบให้แก่เกียงอุยก่อนตาย วิธีรักษาแผลที่นางสุวรรณมาลีโดนลูกธนูนั้นก็น่าจะ
 ได้มาเรื่องมาจากวิธีการรักษาโจโจ้ของหมอฮัวโต เป็นต้น^{๑๕} ไม่เพียงแต่วรรณกรรมสามก๊ก และ
ไซฮัน แต่วรรณกรรมแปลของจีนเล่มอื่นก็คงส่งผลต่อจินตนาการในการแต่งพระอภัยมณีของสุนทรภู

^{๑๓} ประจักษ์ ประภาพิตยากร, วรรณคดีวิเคราะห์ พระอภัยมณี ฉลอง ๒๐๐ ปี สุนทรภู,
 (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๔๖.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔-๔๖.

^{๑๕} โปรดดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖-๔๗, ๗๐-๗๑ และ ๙๐-๙๐
 และ รื่นฤทัย สัจจพันธ์, อิทธิพลต่างประเทศในวรรณกรรมไทย, หน้า ๑๑๑-๑๑๓.

ด้วย คือเรื่อง เสียดศึก ในสมัยรัชกาลที่ ๒ เรื่องนางवासีกับนางจงส์จุนและดินถันและผลภูสิทธิ์^{๑๖}

การที่พระอภัยมณีของสุนทรภู่มีส่วนที่นำมาจากวรรณกรรม "แปล"จีน ดังกล่าว จึงน่าที่จะเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ทั้งสามก๊กและไซฮั่นนั้นมีความแพร่หลายมากในหมูชนชั้นนำ แม้แต่สุนทรภู่ซึ่งก็ไม่ใช่นางในระดัาหญิงก็ยังได้มีโอกาสอ่านเรื่องเหล่านี้ และเมื่อได้ตรวจสอบดูแล้วปรากฏว่าสุนทรภู่เป็นข้าในวังหลัง ซึ่งทรงเป็นองค์อานวยการแปลเรื่องไซฮั่น จึงไม่น่าสงสัยเลยที่สุนทรภู่มีโอกาสได้อ่านไซฮั่น และจากการที่สุนทรภู่เป็นข้าในวังหลังนี้เอง ทำให้ทราบว่าเรื่องสามก๊กก็คงจะเป็นเรื่องที่รู้จักกันเป็นอย่างดีในหมู่ข้าราชการทุกวง เพราะเจ้าพระยาพระคลังผู้เป็นผู้อานวยการแปลเรื่องสามก๊กนั้นเป็นข้าในวังหลวง ดังนั้นสิ่งนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันที่ดีในการแพร่หลายของสามก๊กและไซฮั่น

ส่วนเรื่องราชาธิราชนั้น ความแพร่หลายและการเป็นที่นิยมนอกจากจะวัดได้จากจำนวนสมุดไทยที่มีจำนวนมาก เช่นเดียวกับสามก๊กและไซฮั่นแล้ว ยังมีหลักฐานปรากฏว่าได้มีการตัดตอนราชาธิราชมาเพื่อใช้เป็นตำราสำหรับผู้ที่มีความประสงค์จะเข้ารับราชการ^{๑๗}

นอกจากนั้นแล้วความนิยมและความแพร่หลายของวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่อง ยังปรากฏให้เห็นในงานพระราชพงศาวดาร ซึ่งถือ เป็นสมบัติและ " เป็นหนังสือที่เป็นที่มาของความรู้ที่สำคัญยิ่ง

^{๑๖} โปรดดูรายละเอียดใน รื่นฤทัย สัจจพันธ์, อิทธิพลต่างประเทศในวรรณกรรมไทย, หน้า ๑๑๖-๑๒๑.

^{๑๗}โปรดดูรายละเอียด "จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๔ เล่มที่ ๑๐๐ พระมหาเถระ สมมิตร ำให้โ้วาทแก่สามเณรพุทธญาณและคำพากษ์ต่าง ๆ" ใน ภาคผนวกของพิพาดดา ยิงเจริญ และ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, การศึกษาและผลกระทบต่อสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๔-๒๓๔๔), หน้า ๒๒๖-๒๓๐.

ของชนชั้นนำในเวลานั้น"^{๑๘} โดยน่าจะถือว่างานวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่อง และพระราชพงศาวดาร นั้น เป็นภูมิปัญญาร่วมสมัยของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ เนื่องจากพบว่าลีลาการเขียนพระราช พงศาวดารในบางตอนมีความคล้ายคลึงกับวรรณกรรมราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น^{๑๙} กล่าวคือ ตอนที่พระราชพงศาวดารฉบับพระพนรัตน์กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ ถอยออกจากเมืองพิษณุโลกอย่างเป็นระเบียบ โดยในการถอยทัพครั้งนั้นได้มีการวางอุบายไว้ คือ "ครั้นถึง ๗ วันศุกร์เดือนสี่แรมสิบเอ็ดค่ำ เจ้าพระยาทั้งสองจึงให้เจ้าหน้าที่จะคมปืนใหญ่น้อยหนา ขึ้นกว่าทุกวัน เสียงปืนลั่นสนั่นไปมิได้ขาดตั้งแต่เช้าจนค่ำ แล้วให้เอาปืนพาศขึ้นตีบนเชิงเนินรอบ

^{๑๘} สายชล วรรณรัตน์ "พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมือง..." หน้า ๑๒๒.

^{๑๙} อาจารย์ ดร.สุเนตร ภูตินทรานนท์ ได้ให้ข้อ เสนอแนะในประเด็นความสัมพันธ์ ระหว่างพระราชพงศาวดารกับวรรณกรรมเรื่องราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่นไว้ว่าน่าจะว่า วรรณกรรมแปลทั้ง ๓ เรื่อง ในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้นน่าที่จะมีลักษณะเข้าข่ายการเป็นพงศาวดาร เนื่องจากจารึกของการบันทึกพระราชพงศาวดารในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้น ประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญ คือ การมีนิมิตร การทำนาย และการมีบทสนทนา วรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องก็มีจารึกของการแปลเช่น เดียวกันกับจารึกของการบันทึกพระราชพงศาวดาร อีกทั้งถ้าพิจารณาจากตัว เนื้อ เรื่องของงาน แปลดังกล่าว จะพบว่ามีการกล่าวถึงลำดับรัชกาล ปีพ.ศ. ที่เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้น เช่น เดียว กันกับการปรากฏในพระราชพงศาวดารในสมัยรัชกาลที่ ๑ ดังนั้น ราชาธิราช สามก๊ก และ ไซ่ฮั่น จึงน่าที่จะจัดอยู่ในประเภทของพงศาวดารเช่นกัน โดยจัดอยู่ในประเภทพงศาวดารแปล ซึ่งมีหน้าที่พิเศษกว่าพงศาวดารอื่นๆในสมัยนั้น กล่าวคือ ในขณะที่พระราชพงศาวดารเป็นของ ศักดิ์สิทธิ์ แต่งงานพงศาวดารแปลทั้ง ๓ เรื่องนี้กลับสามารถแพร่กระจาย และเป็นที่นิยมในหมู่ชนชั้น นำได้ง่ายกว่าพระราชพงศาวดาร เนื่องจากลักษณะของเนื้อ เรื่องและการนำเสนอ

เมือง..."^{๒๐} หรือตอนที่โปสุพลา และโม่มะยง่วนยกทัพปล้นค่ายเจ้าพระยาจักรีทางทิศตะวันออก
ในเวลากลางวัน " เจ้าพระยาจักรีมิได้ครั้นคร้าม นั่งเล่นหมากรุกอยู่ในค่ายพลางร้องสั่งพลทหาร
ให้วางปืนใหญ่ค่อยออกไปจากค่ายยิงพะมา..."^{๒๑} เหตุการณ์นี้คล้ายคลึงกับที่ปรากฏในสามก๊ก
คือ ตอนที่ขงเบ้งตีตกระจับที่ลวงให้สูมาอี้อยทัพ "...ขงเบ้งก็แต่งตัวอำโงงพาเด็กน้อยสองคน
ขึ้นไปบนหอรบ...ก็นั่งตีตกระจับที่เล่นอยู่... สูมาอี...ก็คิดว่ากองทัพเรายกมาเป็นการจวนตัว
ถึงเพียงนี้ ขงเบ้งหามีความสะอึ้งใจไม กลับตีตกระจับที่เล่นเสียอีกเล่า ชะรอยจะแต่งกลไว้
ลวงเราเป็นมันคง..."^{๒๒} หรือในไซฮั่น เมื่อซันลันรบกับพระเจ้าฉือป้าอ่อง ซันลันลวงให้พระเจ้า
ฉือป้าอ่องตามตนไปที่ ตนวางอุบายไว้

...พระเจ้าฉือป้าอ่องขึ้นมาพาทหารไล่ตามแล้วร้องว่า เราจะจับตัว
ซันลันฯ เห็น ฉือป้าอ่องไล่ไปในหว่างเขากองฏู แล้วเลี้ยวกลับมา
ตาม ทางน้อยตั้งค่ายอยู่บนเนิน เข้าประโคมเครื่องเล่นครึกครื้น
...ฝ่ายพระเจ้าฉือป้าอ่องหนีไปตามทางน้อย...ซึกม่าเข้าไปใกล้จึง

---

^{๒๐} พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ (พระเจ้าตากสิน) จุลศักราช ๑๑๒๘ ถึง ๑๑๔๔, (พระนคร : โรงเรียนช่างพิมพ์ วัดสังเวช, ๒๔๑๙),
หน้า ๑๕๕, เน้นโดยผู้เขียน.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๙, เน้นโดยผู้เขียน.

^{๒๒} ไซฮั่น, (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๐๑), ๓: ๓๓ และ ๓๖, เน้นโดยผู้เขียน.

เห็นคายนและตัวชั้นล้นนั่ง เสพสุราอยู่หน้าคายน ให้ทหารท้อมโหรี่
พาหย์รับรองอีกอึ้ง... ๒๓

แม้ว่าเหตุการณ์การเล่นหมากรุกของเจ้าพระยาจักรีจะไม่ตรงกับเนื้อเรื่องในสามก๊ก และไซ่ฮั่น
 แต่จะเห็นได้ว่าลีลาการเขียนมีความคล้ายคลึงกัน

เหตุการณ์การขอดูตัวเจ้าพระยาจักรีของอะแซหวนก็นั้นก็ไมเคยมีปรากฏมาก่อนใน
 ประวัติศาสตร์การทำสงครามของไทย

...อะแซหวนก็จึงให้สามร้องบอกว่า เพลารุ่งนี้เราয়ারบกันเลย
 ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกแม่ทัพออกมาเราจะขอดูตัว
 ...ครั้นรุ่งขึ้นเจ้าพระยาจักรีขี่ม้ากันสัพัน ยกพลทหารออกไปยืนม้า
 ให้อะแซหวนก็ดูตัว...แล้วอะแซหวนก็พิจารณาดูรูปตูลักษณะเจ้าพระยา
 จกรี แล้วสรรเสริญว่า รูปก็งาม ฝีมือก็เข้มแข็งสู้รบเราผู้เป็นผู้เผาได้
 จงอุตสาห์รักษาตัวไว้ ภายหน้าจะได้เป็นกษัตริย์เป็นแท้แล้วให้เอา
 เครื่องม้าทองสำหรับหนึ่งกับสักหลาดพับหนึ่ง ดินสอแก้วสองก้อนน้ำมัน
 ดินสอหม้อมาให้เจ้าพระยาจักรี... ๒๔

แต่สิ่งนี้ปรากฏในวัฒนธรรมการทำสงครามของมอญ ดังจะเห็นได้จากการขอดูตัวเหล่า
 ทหารผู้มีความเก่งกล้าสามารถของฝ่ายตรงกันข้าม เป็นต้นว่า การขอดูตัวสมิงนครินทร์ สมิง

๒๓ เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, ๒ : ๖๑๖ - ๖๑๗.

๒๔ พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี..., หน้า ๑๓๗.

พระราม สมิงอั้งวะมังศรี หรือสมิงอายนทะยานในราชาธิราช เช่น เมื่อครั้งที่พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ยกทัพมาหวังจะตีเมืองหงสาวดี ทัพพม่าตีรายเมืองเข้ามา หัวเมืองต่าง ๆ ไม่อาจต้านทานรับทัพ กษัตริย์ได้ก็พากันหนีเข้าป่าลี้้น เมื่อพม่ายกมาถึงเมืองเสียงซึ่งสมิงอั้งวะมังศรีรักษาอยู่ สมิงอั้งวะ มังศรีก็ให้ทหารรักษาเมืองไว้ให้มั่น แม้ว่าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจะ เข้าตีเมืองถึงสามครั้งก็ไม่อาจตี เมืองได้ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องชื่นชมในความเก่งกล้าสามารถของสมิงอั้งวะมังศรีมากที่สามารถ รับทัพกษัตริย์ได้ จึง ขอดูตัวสมิงอั้งวะมังศรี

... ถวายพระเจ้ามณเฑียรทองฯ ทอดพระเนตร ก็สรรเสริญสมิงอั้งวะ มังศรี มีลักษณะบุรุษอันงามยิ่งนัก ทั้งปัญญาแลฝีมือก็กล้าหาญนัก สมควร ที่จะรับศึกกระษัตริย์ได้ จึงให้เอาพานพระศรีเครื่องทองคำ สำหรับหนึ่ง กับอานม้าเครื่องทองด้วย ใส่งานน้อยมาพระราชทานสมิงอั้งวะมังศรี... ๒๔

การกล่าวว่าการทำสงคราม เป็นเรื่องสนุกก็เช่นกัน ทั้งในพระราชพงศาวดารและ วรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องมีความที่สื่อความหมายใกล้เคียงกัน คือในพระราชพงศาวดารกรุงศรี ออยุธยาสำนวนของพระพนรัตน์ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อพระเจ้าหงสาวดีเสด็จมาถึงกรุงศรี ออยุธยาได้ ๑ วัน แต่ทางกรุงศรีอยุธยาไม่ได้ส่งกองทัพออกมาสู้รบด้วย พระเจ้าหงสาวดีจึงให้ มีพระราชสาส์นถึงสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ความตอนหนึ่งว่า "...บัดนี้ก็มาเหยียบขานเมือง พระนครถึงเจ็ดวันแล้ว, โฉนจึงมิได้ออกมารณรงค์, โดยขัตติยาภิรมย์สำเร็จราชหฤทัยบ้างเลย, ให้ เร่งยกพยุหโยธาออกมาระทำสงครามกันดูเล่น เป็นขวัญตา, ..." ๒๖ หรือเมื่อคราวที่สมเด็จพระ

๒๔ หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เล่มที่ ๔ เล่ม ๑๑.

๒๖ สมเด็จพระพนรัตน์, พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, หน้า ๑๑ , เห็นโดย ผู้เขียน.

นเรศวรฯ มีพระราชดำริจะไปตีเมืองละแวก แต่เผอิญว่า ท้าหญิงสาวสวยมาถึงเมืองกาญจนบุรี พระองค์จึงตรัสว่า "... จำจะยกออกไป เล่นสนุกกับมอญ เสียก่อน..."^{๒๖} หรือ เหตุการณ์เมื่อพระเจ้าหงสาวดีมีพระราชโองการให้กองทัพมาตีขวาราชการของกรุงศรีอยุธยา แต่ได้ห้ามมิให้ลำแค้นเข้าไปตีสมเด็จพระนเรศวรฯยังเป็นกษัตริย์อยู่ ในครั้งนั้น พระเจ้าแปรสว่างละเมียดพระบรมราชโองการเนื่องจากคิดจะเอาความดีความชอบ โดยได้ยกสว่างเข้ามา เจ้าเมืองกาญจนบุรีจึงบอกเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรฯและสมเด็จพระเอกาทศรถได้ตรัสว่า "... จะไป เล่นตลุยเมืองละแวก, ลิสสงครามชิงมาก่อนเล่า, จำจะยกออกไป เล่นสงครามกับมอญ ให้สนุกก่อน..."^{๒๗} ในราชธาธิราชก็ปรากฏความดังกล่าวนี้อีกเช่นกัน คือ เมื่อกองทัพของพระเจ้าฝรั่งมังศรีชวายกมาถึงเมืองหงสาวดี พระเจ้าราชาธิราชได้ปรึกษากับเหล่าเสนาบดีและตัดสินพระทัยที่จะชนช้างกับพระเจ้าฝรั่งมังศรีชวา เพื่อมิให้ข้าแผ่นดินเคียดระแค้น จึงให้มีพระราชสาส์นไปถึงพระเจ้าฝรั่งมังศรีชวาความตอนหนึ่งว่า

...อุสาหะยกพลทวยหารมา ปรรารถนาจะกระทำยุทธนาการสงคราม ด้วยเรานั้นเราก็กินดีคุณหนึ่ง ได้สมบัตินมจกกระทธาธิราชก็บมีปาน ผ่ายน้ำทานก็ เป็นใหญ่ในกรุงยังวะ เราก็ เป็นใหญ่ใน เมืองหงษาวะดี ครั้นจรบกันด้วยฝีมือทะแกแล้วทหารนั้นคุณหนึ่งศึกโจรหา เป็น เกரியดียศไม ยันซึ่งกระษัตริชนช้างกันโดยธรรมยุทนั้น ยากที่ผู้ใดจะได้ภพได้ เหน

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๑, เน้นโดยผู้เขียน.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑, เน้นโดยผู้เขียน.

เพลารุ่งพรุ่งนี้ เราทั้งสองจะชนช้างกันให้ เทพยุคาและทะแกลัวะทหาร
 ทั้งสองฝ่าย ดูเล่นให้สละบาย เป็นขวันตา ให้ปรากฏ เกรียดยศ
 ไว้ชวักละปาวสาน... ๒๙

หรือเมื่อพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องแจ้งว่าพระเจ้าราชาธิราชสวรรคต ก็ทรงมีพระทัยอาลัยถึง พระอัคร
 มเหสีจึงทูลถามว่าเหตุใด เมื่อคูศีกสวรรคตลง เช่นนี้พระองค์น่าที่จะยินดี พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ตรัส
 ว่า "อันธรรมดาชาติกระษัตริย์แล้วจะมีเกียรติยศ แลการเล่นสบายพระไทย ก็แต่ได้ทำสงคราม เล่น
 เป็นขวันตา ด้วยได้เหตทหารเพื่อนรำอาวธต่างๆ คู่กันในสงครามได้ครีตรองแก้ไขกันโดยกระบวน
 สงคราม จึงมีเดชาภาพแจ้งไปแก่กระษัตริย์ทั้งปวงเป็นอันมาก..."^{๓๐} ในสามก๊กก็ปรากฏความ
 ดังกล่าวเช่นกัน ดังความเมื่อขงเบ้งมีหนังสือไปเยาะเย้ยสุมาอี้ สุมาอี้เมื่อทราบความในหนังสือ
 ก็โกรธแต่ก็แสร้งหัวเราะ สุมาอี้ถามถึงกิจวัตรประจำวันของขงเบ้งว่าเป็นเช่นไร ผู้ถือหนังสือ
 บอกแก่สุมาอี้ว่า ขงเบ้งทานน้อยนอนน้อยแต่ทำงานหนัก สุมาอี้จึงทูลว่า"... ซึ่งขงเบ้งคิดการ
 ศึกตั้งนี้ก็มีความทุกข์ใหญ่หลวง เห็นอายุขงเบ้งจะสิ้นเสียแล้ว เราคิดวิตกอยู่ ถ้าหาขงเบ้งไม่ อันจะ
ทำการสงครามด้วยผู้ใดเห็นจะไม่สู้สนุก..."^{๓๑} หรือตอนที่กล่าวถึงการทูตทำลายหม้อข้าวแกง
 หลังจากรับประทานอาหารเรียบร้อยแล้ว เพื่อต้องการที่จะเข้าไปรับประทานมือต่อไปในเมืองข้าศึก
 ในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี สำนักพระพนรัตน์ได้เขียนถึงตอนที่ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

๒๙ หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญ เรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔ เล่ม ๑๐.

๓๐ หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญ เรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔ เล่ม ๑๙.

๓๑ เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, ๒ : ๑๓๐.

จะเข้าตีเมืองจันทบุรีว่า "แล้วจึงตรัสสั่งโยธาทหารทั้งปวงให้หุงอาหารรับประทานแล้ว เหลือนั้นสั่ง
ให้สาตเทหุตคอยหม้อข้าวหม้อแกง เสียจนสิ้นในเพลากลางคืนวันดี เอาเมืองจันทบุรีทำได้ ไป
กินข้าวเข้าเอาในเมือง..."^{๓๒} หรือในพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๑ กล่าวถึงความตอนที่
 สมเด็จพระราชวังหลังมีรับสั่งให้ทหารตีค่ายพม่าที่ เชียงใหม่ให้แตกในเวลาพຽนี้"...กรมพระ
 ราชวังหลังจึงมีพระบัญชาสั่งนายทัพนายกอง ให้ตีพม่าให้แตกแต่ในวันพຽนี้ไปกินข้าวเข้าในเมือง
เชียงใหม่ให้จงได้ ถ้าผู้ใดยอมท้อก็จะเอาโทษตามพระอัยการศึก"^{๓๓} ในไชยยันปรากฏความคล้าย
 คลึงกันกับความในพระราชพงศาวดาร ดังความในตอนที่ยกขึ้นพูดกับเตียวยี่ ห้วนโกย โจฉ่า และ
 นายทหารทั้งปวง คราวทำศึกที่เมืองเดียวว่า "... เวลาค่ำวันนี้เรากินอาหารแต่พอร่องท้องเกิด
รุ่งขึ้นจึงค่อยไปกินให้สบายในเมืองเดียว..."^{๓๔} และเมื่อพระเจ้าฝอป่าอ่องโคนอุบายของขันลัน
 หาทางออกไม่ได้ จึงพูดขึ้นว่า "... แต่เราทำศึกมายังมิได้แพ้แก่ผู้ใด เหมือนครั้งไปช่วยเมือง
 เดียวรบกับเจียงท่า เมื่อข้ามแม่น้ำอุยโห เราหมายว่าจะไปกินข้าวในเมืองเดียว จึงให้ทหาร
คอยหม้อข้าวเสีย แล้วเผาเรือไม่ให้ทหารข้ามได้..."^{๓๕}

นอกจากนั้นแล้วลีลาของการเขียนพระราชพงศาวดารที่มีความคล้ายคลึงกับวรรณกรรม
 ทั้ง ๓ เล่มนี้อีกประการหนึ่งก็คือ ส่วนหนึ่งที่ว่าให้ทหารเอามูลดินคนละก้อนถมเมืองข้าศึกก็จะเต็ม

^{๓๒} พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี..., หน้า ๒๐.

^{๓๓} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, หน้า ๑๗๓,
 เน้นโดยผู้เขียน.

^{๓๔} ไชยยัน, ๒ : ๒๗๖, เน้นโดยผู้เขียน.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, ๓: ๓๔, เน้นโดยผู้เขียน.

ตั้งความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระพนรัตน์ที่กล่าวถึง เหตุการณ์ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เมื่อพระเจ้าหงสาวดียกทัพมาถึงเมืองพิษณุโลก สมเด็จพระมหาธรรมราชาให้ทหารป้องกันเมืองไว้อย่างสามารถ พระเจ้าหงสาวดีสั่งให้ทหารทำบันไดหกบันไดพาตัวไว้ที่กำแพง และให้ทหาร "ขุดดินขึ้นก่อนใส่ชะลอมกองไว้ แต่ละกองสูงกว่ากำแพงเมือง แล้วพระเจ้าหงสาวดีก็แต่งเป็นรับสั่งเข้าไปว่า ... ถ้าน้องเรามาออกมา จะให้ทหารถือมูลดินแต่คนละก้อน ถมเมืองเสียให้เต็มในช่วงเวลาพิกาเดียว..."^{๓๖} ในราชานิราชความตอนที่พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องมีหนังสือมาถึงอามาตย์ทิมมณีกรอดซึ่งรักษาเมืองพะลิม ความตอนหนึ่งว่า "... ชันพลทหารยกมาครั้งนี้มากกว่ามากนัก ถ้าจะถือดินคลก้อนจะทิ้งเข้าไปใน เมืองพะลิมก็จะเต็ม ถ้าจะหักเมื่อใดก็จะได้เมื่อนั้น"^{๓๗}

ความคล้ายคลึงกันประการสุดท้าย คือ ส่วนวนที่ให้ตัดรากถอนโคนตระกูลของศัตรู ตั้งความที่ปรากฏใน จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี "๗ วันพุธ เดือน ๑๐ ขึ้น ๕ ค่ำ สำเร็จโทษตัดไม้ไม้ไว้หน่อ ฆ่าพ่อไม่เลี้ยงลูกสำเร็จโทษเสียด้วยกัน ๗ วัตถุประสงค์..."^{๓๘} ความตอนนี้ใกล้เคียงกับความที่ปรากฏในราชานิราช เมื่อพระเจ้าฟ้ารั่วมีรับสั่งให้ประหารชีวิตซังคีและซังแงซึ่งเป็นพระราชนัดดาของพระองค์ที่ประสูติจากพระราชธิดาของพระองค์ และพระเจ้าตราพญา พระสหายที่คิดทรยศต่อพระองค์ การประหารพระราชนัดดาทั้ง ๒ นี้ เนื่องจาก ทั้ง ๒ พระองค์คิดที่จะลอบปลงพระชนม์พระเจ้าฟ้ารั่วแต่ไม่สำเร็จ ในครั้งนั้นพระเจ้าฟ้ารั่วได้ตรัสว่า "แต่นี้สืบไป ตัดทวายอย่าให้ไว้หนามหน่อ ฆ่าพ่ออย่าไว้ลูก"^{๓๙}

^{๓๖} สมเด็จพระพนรัตน์, พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, หน้า ๗๑, เน้นโดยผู้เขียน.

^{๓๗} หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญ เรื่องราชานิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๓.

^{๓๘} กรมหลวงนรินทรเทวี, จดหมายเหตุความทรงจำ..., หน้า ๓๘๔.

^{๓๙} หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญ เรื่องราชานิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๒.

การปรากฏของการถ่ายเททางความคิดทั้งในพระราชพงศาวดาร และในวรรณกรรม ทั้ง ๓ เล่มนั้น คงจะไม่ใช่ เรื่องของความบังเอิญ และเนื่องจากพระราชพงศาวดาร เป็นสิ่งหนึ่ง ในการจรรโลงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันกษัตริย์ อีกทั้ง เป็นที่มาของความรู้ที่สำคัญในสมัยนั้น ดังนั้นสิ่งที่ปรากฏพ้องกันทั้งในพระราชพงศาวดารและในวรรณกรรม เรื่องราชาธิราช สามก๊ก และ ไชยขัน นอกจากจะกล่าวได้ว่าเป็นรสนิยมร่วมสมัยแล้ว การกล่าวย่ำหรือเน้นในหลักฐานทั้ง ๒ ประเภทน่าที่จะมีความหมายว่า แท้จริงแล้วผู้เขียนงานทั้ง ๒ ประเภทกำลังจะใช้งานดังกล่าวเพื่อ เป็นการสื่อความหมายพิเศษ ไม่ว่าจะ เป็นความ เก่งกล้าสามารถของพระมหากษัตริย์ในการวาง กลอุบายต่อข้าศึก พระบารมีที่ทำให้ข้าศึกเกรงกลัวถึงขนาดต้องเอ่ยว่า "...และพม่าจะมารบ เมืองไทยสืบไปภายหน้านั้น ถ้าแม่ทัพมีสติปัญญาและมีมือแต่เพียงเสมอเรา ต่ำกว่าเรานั้นอย่ามาทำ สงครามตี เมืองไทยเลยจะ เอาชนะ เขามีได้"^{๔๐} เป็นต้น จึงเท่ากับว่าการสื่อความหมายพิเศษนั้น เป็นการย่ำทั้งในพระราชพงศาวดารอัน เป็นหนังสือศักดิ์สิทธิ์ และวรรณกรรมที่สามารถอ่านกันได้ทั่วไปในหมู่ชนชั้นนำ การถ่ายเททางความคิดเช่นนี้ อาจจะสรุปจากคำพูดของนิธิที่ว่า "การพัฒนา พระราชพงศาวดารไปในทิศทางเช่นนี้ สอดคล้องกับแนวทางของวรรณคดีในยุครัตนโกสินทร์ เช่นกัน"^{๔๑}

^{๔๐} พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี..., หน้า ๑๕๖.

^{๔๑} นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา,

ภูมิหลังวรรณกรรมราชาธิราช

ราชาธิราช เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดฯให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลและเรียบเรียงขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ การที่ทรงโปรดฯให้มีการ "แปล" เรื่องราชาธิราชขึ้นนั้นมีหลักฐานกล่าวไว้ในบานแผ่นของราชาธิราชฉบับตัวเขียนว่า

... เรื่องราวราชาธิราชซึ่งผาหรั่งมั่งมืองแปรรามัญภาษา เปนสยาม
ภาษาดวายสมเด็จ พระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร แปรลกเปลี่ยน
กับที่ได้ทรงฟังสัง เกษไว้แต่ก่อนจึงทรงพระราชดำริ เรื่องทรงแปลชื่อ
ความราชาธิราชภาษารามัญออก เปนสยามภาษาใหม่... ๔๒

จากข้อความข้างต้นทำให้ทราบว่า นอกจากราชาธิราช ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แล้ว ยังมีราชาธิราชฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จพระราชวังบวรฯ ซึ่งจะต้องมีความแตกต่างกับฉบับเจ้าพระยาพระคลังอย่างแน่นอน และโดยความต่างกันนี้เอง เป็นสาเหตุที่ทำให้รัชกาลที่ ๑ ทรงอ้างเพื่อโปรดฯให้เจ้าพระยาพระคลังทำหน้าที่อ่านวยการแปลและเรียบเรียงขึ้นใหม่ และเมื่อตรวจสอบเอกสารตัวเขียนพงศาวดารมอญ เรื่องราชาธิราชซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากนั้น มีเอกสารตัวเขียนอยู่ ๒ ฉบับ ที่มีเนื้อเรื่องต่างจากเอกสารตัวเขียนฉบับอื่น ๆ คือ พงศาวดารมอญ เรื่อง

---

^{๔๒} หอสมุดวชิรญาณ , พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑.

ราชาริราช เล่ม ๑ เลขที่ ๔๙ /ม ๔๓ และ เล่ม ๑๑ เลขที่ ๔ /ช ๔๔ และมีความเป็นไปได้ว่า เอกสารทั้ง ๒ ฉบับดังกล่าวนี้จะ เป็นส่วนหนึ่งของฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ เอกสารทั้ง ๒ ฉบับดังกล่าวมิใช่ลักษณะของการคัดลอกขึ้น หากแต่มีลักษณะของการเป็นต้นฉบับ เพราะลักษณะของการเขียนที่ไม่เป็นระเบียบ มีการลบ ชีด แทรกและเพิ่มเติมข้อความ อีกทั้งการ ออกเสียงชื่อคนหรือชื่อสถานที่ก็จะมีเสียงที่ใกล้เคียงกับภาษามอญมากกว่าฉบับอื่น ๆ เช่น คำว่า มะกะตุ กิลอมโปน และกลอมโปน เป็นต้น และเนื้อเรื่องในเล่ม ๑๑ นั้น ก็ไม่ปรากฏอยู่ในราชาริราช เล่มอื่น ๆ ๔๔ ประกอบกับเอกสารทั้ง ๒ ฉบับ แต่เดิมเป็นของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนเรศวรฤทธิ พระองค์ได้ประทานต้นฉบับดังกล่าวให้หอพระสมุด เมื่อวันที่ ๒๑/๒๔๖๘ ๔๖ จากการสอบพระประวัติพบว่าพระองค์เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ เจ้าจอมมารดากลิ่น ผู้เป็นธิดาของพระยาศรีราชพลขันธ์ (จุ้ย คชเสนี) และพระยาศรีราชพลขันธ์ผู้นี้เป็นเชื้อสายของเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) บุนนาคในสมัยรัชกาลที่ ๑ ซึ่งอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๘ และเจ้าพระยามหาโยธาก็มีความสนิทสนมกับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มาตั้งแต่แผ่นดินกรุงธนบุรี มีหลักฐานว่าได้เคยร่วมงานกับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มาตั้งแต่ครั้งปลายแผ่นดินกรุงธนบุรี และเมื่อเกิดสงคราม

๔๓ หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาริราช เลขที่ ๔๙/ม , เล่ม ๑.

๔๔ หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาริราช เลขที่ ๔๙/ช เล่มที่ ๑๑, โปรดดู เนื่องจากเนื้อเรื่องย่อของทั้ง ๒ ฉบับนี้ จากภาคผนวกของบุษบา ตระกูลสังจาวัตร์.

๔๕ บุษบา ตระกูลสังจาวัตร์, การศึกษาเชิงวิเคราะห์..., หน้า ๑๒๓.

๔๖ โปรดดูในปะหน้า , ในหอสมุดวชิรญาณ , พงศาวดารมอญเรื่องราชาริราช เลขที่ ๔๙/ม. เล่ม ๑ และ เลขที่ ๔๙/ช เล่มที่ ๑๑.

แก้ทัพในปี ๒๓๒๘ ก็ปรากฏว่าเจ้าพระยามหาโยธาผู้นี้ได้ร่วมรบในกองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ๗ สมรภูมิลาดหญ้าด้วย^{๔๖} การที่ผู้เขียนมิได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ราชาธิราชฉบับดังกล่าว เนื่องจากต้นฉบับที่มีอยู่ สภาพของตัวอักษรเลอะเลือน อีกทั้งต้นฉบับที่เหลืออยู่นั้นไม่มีสาระสำคัญในการนำมาใช้วิเคราะห์โลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในรัชกาลที่ ๑

นอกจากราชาธิราช ๒ ส่วนนวดังที่กล่าวมาแล้ว พบว่ายังมีราชาธิราช ฉบับสำนวนของสมเด็จพระวันรัตวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งเป็นร้อยแก้วภาษาบาลี

...มีคำเสามาแต่ก่อนว่าหนังสือพงศาวดารไทยนั้น เดิมสมเด็จพระวันรัตองค์ ๑ แต่งไว้เป็นภาษาบาลี... เรียกว่ามหายุทธการวงศ์ เรื่องอุลยุทธการวงศ์ เรื่อง ๑... เมื่อได้หนังสือมาพิจารณา ได้ความว่าหนังสือมหายุทธการวงศ์แลอุลยุทธการวงศ์นี้สมเด็จพระวันรัตวัดพระเชตุพนองค์ที่เป็นอาจารย์ของสมเด็จพระบรมฯ นุชิตฯ เป็นผู้แต่งทั้ง ๒ คัมภีร์ คัมภีร์มหายุทธการวงศ์ ว่าด้วยพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เป็นหนังสือ ๑๐ ผูกจบ มีคำอธิบายท้ายบอกไว้ว่าสมเด็จพระบรมฯ นุชิตฯ แต่ยั้งทรงผนวช เป็นสามเณรได้ทรงอาราธนาให้ท่านแต่ง... ^{๔๘}

^{๔๖} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณานุกาภ, ลำดับสกุลคชเสณีกับโบราณคดีมอญ, พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพคุณหญิงจำเริญ ทิพธมนตรี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย ๒๕๐๔), หน้า ๖.

^{๔๘} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณานุกาภ, "คำนำ" ในสมเด็จพระวันรัต, อุลยุทธการวงศ์ ผูก ๒ เรื่องพงศาวดารไทย, พิมพ์ครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพลโท พระยาพลโยธิน รามินทร์ภักดี (นพ พลโยธิน) ปีวอก พ.ศ. ๒๔๖๓, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๓), หน้า ๕๔.

แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่าราชาธิราชส่วนนี้ได้สูญหายไปแล้ว เมื่อเกิดเพลิงไหม้หอพระสมุด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒ ^{๔๙}

อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะไม่มีโอกาสได้เห็นราชาธิราชส่วนนี้ แต่เนื่องจากหนังสือทั้ง ๒ เล่ม คือ มหายุทธการวงศ์และจุลยุทธการวงศ์เป็นหนังสือในชุดเดียวกัน คือ เป็นพงศาวดารภาษาบาลี ดังนั้นจึงเป็นที่เข้าใจได้ว่ามหายุทธการวงศ์ หรือราชาธิราชฉบับภาษาบาลี คงจะมีลีลาการเขียน เหมือนกันกับจุลยุทธการวงศ์

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ราชาธิราชฉบับส่วนนี้ที่มีการแปลและเรียบเรียงขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๓๕๒ นั้นมีอยู่ ๓ ฉบับ คือ

๑. ราชาธิราช ฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จพระราชวังบวรฯ

๒. ราชาธิราช ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ที่เป็นฉบับตัวเขียน ^{๕๐}

๓. ราชาธิราช ฉบับสมเด็จพระวันรัตวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งเป็นภาษาบาลี

การที่มีการแต่ง แปล และชำระเรื่องราชาธิราชอย่างน้อยก็ ๓ ครั้งด้วยกัน ภายในเวลา ๒๖ ปี (พ.ศ. ๒๓๒๔-๒๓๕๒) นั้นน่าที่จะสะท้อนให้เห็นว่า ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ คง

---

^{๔๙} บุษบา ตระกูลสังจาวัตถ์ การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องราชาธิราช ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน), หน้า ๑๒๔.

^{๕๐} ส่วนราชาธิราช ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ที่เป็นตัวพิมพ์ และเป็นที่รู้จักแพร่หลายมาจนทุกวันนี้ นั้นจากการศึกษาพบว่า เป็นงานที่มีการแก้ไขชำระในสมัยหลัง และมีเนื้อความที่ต่างไปจากฉบับตัวเขียน

จะตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของราชาธิราช เป็นอย่างดี ^{๕๑} และคงจะมีความเป็นไปได้
อย่างมากที่ราชาธิราชแต่ละฉบับจะมีวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน

ระหว่างราชาธิราชฉบับทูลเกล้าสมเด็จกรมพระราชวังบวร และราชาธิราช ฉบับเจ้า
พระยาพระคลัง (หน) คงจะมีความแตกต่างกันอย่างแน่นอน เพราะข้อความที่ปรากฏบนบานแผ่น
ของราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนถึงการที่พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ โปรดฯให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลและเรียบเรียงราชาธิราชขึ้นใหม่ว่า

... เรื่องราวราชาธิราชซึ่งผาหรั่งมั่งมั่งองแปรรามัญภาษาเป็นสยาม
ภาษาดวาย สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร แปลเปลี่ยน
กับที่ได้ทรงฟังสังเขปไว้ แต่ก่อน จึงทรงพระราชดำริเรื่องทรงปลงข้อ
ความราชาธิราชภาษารามัญออกเป็น สยามภาษาใหม่... ^{๕๒}

จากข้อความดังกล่าวทำให้ทราบว่าราชาธิราชฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จพระราช
วังบวรมีขึ้นก่อน ฉบับของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่ด้วยความ"แปลเปลี่ยนกับที่ได้ทรงฟัง
สังเขปไว้แต่ก่อน" จึงทำให้รัชกาลที่ ๑โปรดฯให้เจ้าพระยาพระคลังแปลและเรียบเรียงขึ้นใหม่ เป็นที่น่า
สังเกตว่า "ความแปลเปลี่ยน" ดังกล่าวนั้น คืออะไร ถึงมีความสำคัญมากขนาดที่รัชกาลที่ ๑

---

^{๕๑} การปรากฏเป็นตัวหนังสือของราชาธิราชย่อมไม่ได้หมายความว่า การรับรู้ในเรื่อง
นี้เพิ่งจะมีในสมัยรัชกาลที่ ๑ หากแต่อาจจะมีมานานแล้ว เนื่องจากมีการอพยพของชาวมอญ
หลายครั้งหลายครา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๒๖ หลังจากที่สมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศเอกราช(ก่อน
หน้านั้นก็คงจะมีการอพยพเข้ามาบ้าง แต่มีจำนวนไม่มากนักและไม่เป็นทางการ) จนกระทั่งถึงสมัย
สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี.

^{๕๒} หอสมุดวชิรญาณ , พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑.

ต้องให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรีบเร่งใน พ.ศ. ๒๓๒๘ ซึ่งเป็นปีที่ ๓ ของการขึ้นครองราชย์ ภาวะการณของสภาพรัฐใหม่อย่างรัฐรัตนโกสินทร์น่าที่จะมีการกิจที่จำเป็นอย่างอื่นที่จะต้องกระทำมากกว่าการแก้ไขวรรณกรรม ดังนั้นจึงน่าที่จะเป็นไปได้ว่าราชาธิราช ฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จพระราชวังบวรฯ คงจะมีผลต่อปัญหาทางการเมืองของรัชกาลที่ ๑ พระองค์จึงต้องรีบให้เร่งแต่ง แปลและชำระราชาธิราชขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นคำอธิบายต่อปัญหาทางการเมืองเหล่านั้น อีกทั้งใช้ราชาธิราชในฐานะสื่อในการอธิบายอุดมการณ์ของกษัตริย์แห่งรัตนโกสินทร์ คือ การเป็นธรรมิกราชา (จะกล่าวถึงโดยละเอียดในบทต่อไป)

ในส่วนของผู้ที่แปลเรื่องราชาธิราชนั้น มีหลักฐานปรากฏว่าผู้อำนวยกาแปล คือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นหลวงสรวิชิต นายด่านเมืองอุทัยธานีเป็นผู้ที่มีความสนิทสนมกับรัชกาลที่ ๑ มากได้ "ขึ้นมาออกไปรับเสด็จถึงทุ่งแสนแสนเข้ามายังพระนคร..."^{๕๓} และเมื่อรัชกาลที่ ๑ ได้ปราบดาภิเษกแล้วความดีความชอบของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ก็ได้รับการตอบแทนโดยรัชกาลที่ ๑ โปรดให้หลวงสรวิชิตเป็นพระยาพิพัฒนโกษา และในภายหลังก็โปรดให้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยาพระคลังแทนเจ้าพระยาพระคลังเดิมที่ถึงแก่อนิจกรรม จากหลักฐานดังกล่าว น่าที่จะเป็นไปได้ว่าความสนิทสนมกับรัชกาลที่ ๑ ประกอบกับการเป็นกวีของท่าน จึงทำให้รัชกาลที่ ๑ ใ้วางพระทัยที่จะให้เป็นผู้อำนวยกาแปลวรรณกรรมราชาธิราชขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๒๘ เพื่อตอบสนองต่อปัญหาทางการเมืองที่เร่งด่วนในขณะนั้น^{๕๔}

^{๕๓} พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี... , หน้า ๒๐๖.

^{๕๔} จากข้อความดังกล่าวเป็นที่น่าสังเกตประการหนึ่งก็คือ ทั้งสมเด็จพระราชวังหลัง และเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ต่างก็เป็นผู้ที่มีความดีความชอบในภารกิจครั้งนี้ คือได้ร่วมมือกันจัดการยึดอำนาจและดูแลความสงบเรียบร้อยในเมืองธนบุรี และบุคคลทั้ง ๒ นี้ ก็คือผู้ที่รัชกาลที่ ๑ มีพระบรมราชโองการให้แปลวรรณกรรมราชาธิราช สามก๊กและไชยยัน

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาเอกสารทั้ง ๒ ส่วน พบว่าความแตกต่างที่ปรากฏอย่างชัดเจนก็คือความต่างในเรื่องความยาวของเนื้อเรื่อง ในราชาธิราช ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เรื่องราวจบลงที่รัชกาลพระเจ้าธรรมเจดีย์ "แลขณะเมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ได้เสวยราชสมบัติพระชนษาได้ ๔๕ ปี อยู่ในราชสมบัติ ๓๐ ปี ก็สวรรคต เข้ากับแปนพระชนม ๑๕ ปี ลูกิกราช ๑ ปี พระราชบุตรได้เสวยราชสมบัติต่อ ๆ กันมา พระองค์ ล้นพระวงศ์แล ๕๕ ในขณะที่ราชาธิราช ฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จพระราชวังบวรฯ ในเล่มที่ ๑๑ เป็นเรื่องราวของมังมณีนิลพระราชบุตรของพระเจ้าธรรมเจดีย์ จึงเท่ากับว่าราชาธิราช ฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จพระราชวังบวรฯ มีความยาวของเรื่องราวมากกว่าราชาธิราช ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน)

ถ้าสันนิษฐานถึงเหตุผลของการตัดทอนเรื่องราวหลังจากสมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์ของราชาธิราช ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ก็คงอธิบายได้โดยอาศัยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของมอญ คือ หลังจากสมัยของพระเจ้าธรรมเจดีย์แล้ว โดยส่วนใหญ่เป็นเรื่องของสงครามระหว่างมอญกับพม่า และมักจะปรากฏอยู่เสมอว่า มอญเป็นฝ่ายที่พ่ายแพ้ ดังนั้นราชาธิราช ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) จึงตัดทอนให้เรื่องจบลงเพียงแค่รัชกาลของพระเจ้าธรรมเจดีย์ เพื่อที่จะเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชนชั้นน้าในสมัยรัชกาลที่ ๑ ผู้เคยผ่านประสบการณ์ของการพ่ายแพ้พม่ามาเช่นเดียวกัน เป็นที่น่าสังเกตอยู่ประการหนึ่ง คือ ราชาธิราช ที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

แปลและเรียบเรียง ๕๖ ขึ้นใหม่นี้ เป็นเวลาเดียวกันกับการเริ่มทำสงครามกับพม่าเป็นครั้งแรกของรัตนโกสินทร์ การรับรู้เรื่องพม่าของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ นี้ มิได้มีปรากฏอยู่เพียงแค่นวนวรรณกรรมราชาธิราช เท่านั้น หากในวรรณกรรมร่วมสมัยอื่น ๆ ก็มีการกล่าวถึงเช่นกัน ทั้งในพระราชพงศาวดารที่แต่งหรือชำระขึ้นไม่ว่าจะเป็น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ ในปี ๒๓๓๘ หรือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ในปี ๒๓๔๐ ที่สร้างให้สมเด็จพระนเรศวรฯ กลายเป็นวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในสมัยอยุธยา ในฐานะ

---

๕๖ เมื่อตรวจสอบตามรูปศัพท์ซึ่งงานที่ใช้อักขรวิธานศรีย ของหมอบรัดเลย์ เนื่องจากมีความใกล้เคียงกับสมัยรัชกาลที่ ๑ มากที่สุดเท่าที่จะสามารถตรวจสอบได้ พบว่าคำว่า "แปลก" มีความหมายดังนี้ แปลก, คือจำไม่สนิท, เหมือนคนเหินกันอยู่แล้วไปจากกันนานหลายปี, มาเหินกันจำไม่ได้ สนิตว่าจะเป็นคนนี้ถามิชาคนนี้

คำว่า "เปลี่ยน" หมายถึง

เปลี่ยน, คือแลก, คนมีของคนละอย่าง เขาแลกเปลี่ยนกัน อย่างหนึ่งคนนี้เอาผ้าของคนโน้นมาห่ม, คนโน้นเอาผ้าของคนนี้มาห่ม

เมื่อรวมกันแล้วคำว่า "แปลกเปลี่ยน" น่าจะหมายถึง สิ่งที่ดีหายไปจากที่เคยเห็นมาหรือได้ยินมา ส่วนคำว่า "แปลง" นั้น มีความหมายดังนี้

แปลง, จำแลง, คือกลับเพศฤาทำรูปคนให้เปนครูคนอื่น, คนมีฤทธิ์แก่งแปลงกายเปนครูต่าง ๆ ได้แปลงเปลี่ยน, คือทำเพศเช่นว่า, แล้วให้ผู้อื่นไปแทนนั้นแปลงสาร, คือทำหนังสือเดิมให้เป็นความอย่างอื่น, ตีให้ปนร้าย ๆ ให้ปนดีบ้าง (ดร.แดนพิช แบรดลีย์, อักขรวิธานศรีย, หน้า ๔๒๓, ๔๒๔ และ ๔๒๑).

ที่ทรงเป็น นักรบที่กล้าหาญ และที่สำคัญคือ สามารถเอาชนะพม่าศัตรูสำคัญได้^{๕๗} เช่นกันกับ รามเกียรติ์ วรรณกรรมสำคัญเรื่องหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๑ ซึ่งแต่งขึ้นในปี ๒๓๕๐ หลังจากการ แปลราชาราช ถึง ๑๒ ปี ได้แสดงให้เห็นว่า การรับรู้เรื่องพม่าก็ยังคงไม่จางหายไปจากสำนึกของชนชั้นนำในสมัยนั้น เช่น การกล่าวถึง แม่น้ำสะโตงอันเป็นเขตแดนระหว่างอโยธยากับป่าซึ่งพระรามและคณะจะต้องผจญกับหมูอาชรรณ^{๕๘} เพราะครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์แม่น้ำสะโตงเคยเป็นแม่น้ำที่กั้นกลางระหว่างทัพของพระมหาอุปราชา และทัพของสมเด็จพระนเรศวรและได้ก่อให้เกิดวีรกรรมสำคัญ วีรกรรมหนึ่งของสมเด็จพระนเรศวร^{๕๙}

นอกจากนั้นแล้วการที่ ราชาราช ฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จพระราชวังบวรฯ มีการออกเสียงชื่อคนและสถานที่ได้ใกล้เคียงกับภาษามอญมากกว่า ราชาราช ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) อาจจะเป็นไปได้ว่า จริง ๆ แล้วเรื่องราว ราชาราช ฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จพระราชวังบวรฯ ไม่ได้แปลผิดดั่งที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้กล่าวไว้ในบานแผนกของ ราชาราช ฉบับของท่าน หากแต่การกล่าวในบานแผนกเป็นข้ออ้างในการที่จะแปลใหม่ ความสำคัญของการที่รัชกาลที่ ๑ โปรดให้ แปลราชาราช ขึ้นใหม่นั้นอาจจะไม่ได้ขึ้นอยู่กับการแปลผิดหรือถูก แต่ความสำคัญน่าจะอยู่ที่ว่าการโปรดให้แปลใหม่นั้น สะท้อนให้เห็นถึง ความพยายามที่จะแสดงให้เห็นชนชั้นนำ

---

^{๕๗} นิธิ เอียวศรีวงศ์ ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา, หน้า ๓๖-๓๗.

^{๕๘} พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๐๗) ๒ : ๓๑ , ๓๑ และ ๓๑๖ และ รามเกียรติ์ ๑๘ : ๒๑๔.

^{๕๙} สมเด็จพระพนรัตน์, พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, หน้า ๑๔๓.

ทั้งในวังหลวงและวังหน้า โดยเฉพาอย่างยิ่ง พวกมอญที่อยู่ภายในปกครองของสมเด็จพระราชวัง
บวรฯ^{๖๐} เห็นและเข้าใจว่า พระองค์คือผู้ที่มีอำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว

การที่รัชกาลที่ ๑ ทรงปราม เช่นนี้ ก็คงจะเนื่องมาจากการที่สมเด็จพระราชวัง
บวรฯ ทรงมีพระราชอำนาจมากมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีแล้วและเป็นที่ปรากฏว่าสมเด็จกรมพระ
ราชวังบวรฯก็มักจะได้เลื่อนยศสูงกว่ารัชกาลที่ ๑ อีกทั้งยังมีชื่อเสียงเป็นที่น่าเกรงขามแก่พวก
ข้าศึกศัตรูทั้งหลาย "พระเดชเดชาอนุภาพ เลื่องลือจนพวกพม่าข้าศึก เรียกพระนามว่าพระยาเสือในครั้ง
นั้น"^{๖๑} และการที่สมเด็จพระราชวังบวรฯทรงมีไพร่พลในสังกัดมากมาตั้งแต่ต้นรัชกาลมีหลัก
ฐานปรากฏว่ารัชกาลที่ ๑ เองก็คงจะเกรงในพระราชอำนาจของสมเด็จพระราชวังบวรฯ
อยู่เช่นกัน ดังปรากฏว่าในการแต่งตั้งขุนนางของกรมพระราชวังบวรฯนั้น สมเด็จพระราชวังบวรฯ
เป็นผู้ตัดสินใจและพิจารณาเอง

---

^{๖๐} มีหลักฐานปรากฏว่า ไพร่พลรามัญจะต้องขึ้นอยู่กับกรมพระราชวังบวรฯ แต่เพียงกรม
เดียวดังในพระราชกระแสของรัชกาลที่ ๕ ที่พระราชทานแก่พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า
เสรรวงษ์ ครั้งที่ทรงของพระราชทานบุตรหม่อมรามัญมาเป็นไพร่ในสังกัดของพระองค์ ความว่า "
บุตรหม่อมรามัญ ห้ามมิให้ไปเป็นข้าเจ้าข้าว่าราชการมาแต่โบราณ ยอมให้มีแต่พระราชวังบวรฯแห่ง
เดียว เพราะฉะนั้นตั้งแต่เคยเห็นมาใครทูลขอไม่เคยเห็นได้สักครั้งหนึ่ง ว่าเป็นธรรมเนียมมาแต่
แผ่นดินตาก..." (หนังสือกรมราชเลขาอนุการทูลไปยังพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเสรรวงษ์ใน
สุภรณ์ โอเจริญ ชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัย
อยุธยาตอนกลาง ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติ
ศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๑๙) .

^{๖๑} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ , พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ ,
หน้า ๑๑๙)

ก่อนที่จะมีวิกฤตการณ์วังหน้าในปี ๒๓๓๙ เข้าใจว่าปัญหาดังกล่าวคงจะมีตั้งแต่ต้นรัชกาล แต่มีอยู่ในลักษณะของการเผชิญหน้ากันระหว่างรัชกาลที่ ๑ กับวังหน้า แต่น่าจะเป็นระหว่าง ร.๑ กับ พระโอรส-ขุนนางของวังหน้ามากกว่า จากหลักฐานที่ปรากฏสะท้อนให้เห็นว่ารัชกาลที่ ๑ ทรงหวาดระแวงต่อพระราชอำนาจและพระบารมีของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ในขณะที่ยังคงจงรักภักดีต่อรัชกาลที่ ๑ ดังใน "นิพนธ์วังหน้า" ของพระองค์เจ้ากัมพูชนคร ได้กล่าวถึงความจงรักภักดีที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มีต่อรัชกาลที่ ๑ แม้กระทั่งเวลาที่ใกล้จะสิ้นพระชนม์ก็ทรงมีรับสั่งแก่เสวกามาตย์ทั้งหลายและพระราชโอรสความว่า

	"จึงด่าสั่งเสวกามาตย์	เคยรอนบาท เป็นสุข เกิดทุกหน้า
	เงาจะสว่างทิวคตครรโลลา	จงชีพได้ฝ่าธุลีลอบอง
	อย่าคิดคตทรยศไมจงรัก	จงตั้งภักดีต่อยุคลสนอง
	อาสาอย่าได้คิดชีวิตรปอง	ฉลองพระเดชกว่าจะสิ้นชีวินปลง"
และ	"จึงออกโอรสเรียกโอรสโยรส	ทรงกำสรดข้าสั่งอนุสนธิ์
	อยู่หลังนะจงเจียมเสงี่ยมคน	ฝากชนมีพระบิดลาอย่าอาวรรณ
	อย่าประมาทเกรงราชไทยผิด	ระวังจิตระจงจำคำสอน
	สุจริตคิดพระคุณตั้งบิดร	พอจะจรจากแล้วประโลมลา
	อันสมเด็จหน่อนารตพระราชบุตร	จะเป็นมังกฎสืบสายไปภายหน้า
	อย่าบังอาจล่วงพระราชอาญา	พอจะนิราร้างเจ้าไมเนานาน" ^{๖๒}

^{๖๒} พระองค์เจ้ากัมพูชนคร, นิพนธ์วังหน้า, นายเล็ก สมิตะสิริ มหาตเล็ก พิมพ์ช่วยกรู้นพระราชทานมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชา มหายุดิธรรม เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ณ วัดเศวตฉัตร ปี มะเมีย พ.ศ. ๒๔๖๑, หน้า ๑ และ ๒๐.

เป็นที่น่าสังเกตว่า ความยาวของเรื่องทั้ง ๒ ฉบับนั้นไม่เท่ากัน ในขณะที่เล่ม ๑๑ ของฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นเรื่องของพระราชบุตรของพระเจ้าธรรมเจดีย์ แต่ในฉบับของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เล่มที่ ๒๑ นั้น จบลงที่พระเจ้าธรรมเจดีย์ ไม่ว่าฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) จะเพิ่มเติมรายละเอียดหรือ ฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จะตัดทอนรายละเอียด แต่การเพิ่มหรือการตัดทอนนั้นก็คงจะต้องสอดคล้องกับประโยชน์ของแต่ละฝ่าย กล่าวคือ สิ่งใดก็ตามที่กระทบกระเทือนต่อฝ่ายของตนก็จะต้องหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึง ในขณะที่สิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนก็จะคงปรากฏอยู่

ส่วนราชาธิราช ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ซึ่งเป็นภาษาบาลีนั้น เนื่องจากไม่มีตัวเอกสารจึงไม่สามารถบอกได้ว่า ราชาธิราช ฉบับนี้ใช้ฉบับใดเป็นต้นฉบับระหว่างฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และฉบับของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) สันนิษฐานได้แต่เพียงว่างานของสมเด็จพระพนรัตน์นั้นมักจะเกี่ยวข้องกับการเขียนพงสาวดาร มีพงสาวดารฉบับที่สมเด็จพระพนรัตน์เขียนอยู่ ๔ ฉบับ คือ จุลยุทธการวงศ์ มหายุทธการวงศ์ (ราชาธิราช ภาษาบาลี) สังคีตยวงศ์ และ พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา และกรุงธนบุรี ในจำนวน ๔ ฉบับนั้น มีถึง ๓ ฉบับ ที่เป็นภาษาบาลี คือ จุลยุทธการวงศ์ มหายุทธการวงศ์ และสังคีตยวงศ์^{๖๓} การแต่งพระราชพงสาวดารให้เป็นภาษาบาลีนั้น น่าจะเป็นเพราะ เป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับเรื่องที่ตั้งแต่ง เพราะภาษาบาลีจะใช้ เฉพาะกับงานทางศาสนาเท่านั้น การเขียนพงสาวดารเป็นภาษาบาลีคงจะมีได้มุ่งหวังที่จะได้ผู้อ่านจำนวนมาก เพราะในสมัยนั้นคงจะมีผู้ที่รู้ภาษาบาลีแตกฉานเพียงไม่กี่ท่าน เนื่องจากสงฆ์ในสมัยดังกล่าวส่วนมากก็มาจากชนชั้นไพร่ และพระสงฆ์ระดับพระ

---

^{๖๓} จุลยุทธการวงศ์ และสังคีตยวงศ์ แปลเป็นภาษาไทยในสมัยหลัง คือ จุลยุทธการวงศ์ แปลโดย พระญาณวิจิตร (สิทธิ โลงจนาณนท์) ในพ.ศ. ๒๔๖๒ และ สังคีตยวงศ์ แปลโดย พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลักขมณ) เปรียญ.

ราชาคณะก็มาจากพระสงฆ์ชั้นผู้น้อยในสมัยปลายอยุธยา^{๖๔} ถ้าดูจากจุลยุทธการวงศ์ผูก ๒ สังคีตยวงค์ปริเฉท ๑ และ พระราชพงศาวดารฉบับพระพนรัตน์ ก็น่าจะเป็นงานเขียนพงศาวดารประเภทเดียวกันกับราชาธิราชฉบับภาษาบาลีตั้งนั้นจึงเป็นไปได้ว่า ราชาธิราช ฉบับของสมเด็จพระพนรัตน์คงจะใช้หลักการของพระพุทธศาสนาเป็นมาตรฐานในการอธิบายเหตุการณ์ต่างๆ เป็นต้นว่าการเป็นผู้มีบุญญาธิการ และการหมกมุ่นบารมี ตลอดจนการมีผู้มีบุญคนใหม่ เข้ามาแทนที่ โดยการเชื่อมโยงศาสนาให้เข้ากับ เรื่องการเมืองนั้นมียปรากฏในงานของสมเด็จพระพนรัตน์ทุกเรื่อง^{๖๕}

ในวิทยานิพนธ์นี้จะใช้ราชาธิราช ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นตัวศึกษาอันเนื่องมาจากความสมบูรณ์ของต้นฉบับ อีกทั้งเป็นฉบับหลวงและเป็นที่รู้จักเผยแพร่ ส่วนฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จพระราชวังบวรนั้น มีเอกสารที่เหลือตกทอดมาเพียง ๒ เล่ม จึงไม่เพียงพอที่จะนำมาเป็นหลักฐานได้นอกจากการสันนิษฐานตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จากหลักฐานเอกสารตัวเขียนที่มีปรากฏในห้องเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาตินั้น พบว่า "พงศาวดารมอญ เรื่องราชาธิราช มีต้นฉบับอยู่มากมาย^{๖๖} โดยแต่ละชุดจะมีประวัติและปีพ.ศ. ที่หอสมุดได้รับแตกต่างกัน ในจำนวนเอกสารเหล่านี้ มีเอกสารอยู่เพียง ๓ ชุด ที่มีเนื้อเรื่องครบสมบูรณ์ตั้งแต่ต้นจนจบ คือ พงศาวดารมอญเลขที่ ๔๙ พงศาวดารมอญเลขที่ ๔๙ / ข และพงศาวดารมอญ เลขที่ ๐๐๑.๕ / ๓๘ ก. และในวิทยานิพนธ์นี้จะเลือกใช้ พงศาวดารมอญเลขที่ ๔๙ เพราะเนื้อเรื่องสมบูรณ์ตัวอักษรอ่านง่ายและมีความชัดเจนกว่าฉบับอื่น ๆ ^{๖๗}

^{๖๔} สายชล วรรณรัตน์ , พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมือง..., หน้า ๖.

^{๖๕} โปรดดูรายละเอียด ใน จุลยุทธการวงศ์ และสังคีตยวงค์.

^{๖๖} ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก.

^{๖๗} ในวิทยานิพนธ์ จะเรียกเอกสารพงศาวดารมอญ เลขที่ ๔๙ นี้ตามนุษบา ตระกูล สัจจาวัตร ว่า ราชาธิราชฉบับตัวเขียน เนื่องจากคำที่ใช้เรียกดังกล่าวเป็นที่เข้าใจได้ง่ายคืออยู่แล้ว.

อนึ่ง แม้ว่าจะมีเอกสารตัวเขียนหลายฉบับ แต่จากการศึกษาพบว่าเอกสารเหล่านั้นไม่มีความต่างกันในกรณีการดำเนินเรื่องราว มีแต่เพียงความบกพร่องเล็กน้อย เช่น ตัวสะกด ซึ่งไม่ได้ทำให้มีความแตกต่างจนถึงกับมีผลต่อการวิเคราะห์เนื้อหา

จากการศึกษาและวิเคราะห์ที่มาของราชาธิราช จากเอกสารภาษามอญของ บุษบา ตระกูลสังจาวัตร พบว่า ไม่ปรากฏว่ามีเอกสารภาษามอญฉบับใดซึ่งแต่งขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๓๒๘ มีเนื้อเรื่องครอบคลุมตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าฟ้ารั่วจนถึงรัชกาลพระเจ้าธรรมเจดีย์ โดยมีรายละเอียดเน้นที่บางรัชกาลเหมือนในฉบับของเจ้าพระยาพระคลัง(หน)^{๖๘}

จากลักษณะดังกล่าวบุษบาได้สันนิษฐานถึงที่มาของราชาธิราช ฉบับตัวเขียน โดยการแบ่งเนื้อเรื่องราชาธิราชออกเป็น ๔ ตอน โดยสรุปได้ดังนี้ คือ

๑. ความน่า ตั้งแต่พระควมบตีเสด็จถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จยงดินแดนเมาะตะมะจนถึงอะลิมามางกอกบฏและตั้งตัวเป็นอิสระได้สำเร็จ

เอกสารภาษามอญที่มีเนื้อเรื่องตรงกับตอนนี้ คือ เรื่องราชวงศ์ ของ อาจารย์เฟาะซึ่งเป็นพระภิกษุชาวมอญผู้เชี่ยวชาญทางภาษามอญและพม่า และรามัญูปัตติ ทิปก

๒. ก่อนพระเจ้าราชาธิราช หังแต่มหายักษ์มาเกิดเป็นมะกะโท จนถึงกำเนิดพญาน้อย เอกสารมอญที่มีเนื้อเรื่องตรงกับตอนนี้มี ๓ เล่ม คือ RAZADARIT AYEDAWPON รามัญูปัตติ ทิปก และเรื่องราชวงศ์ของอาจารย์เฟาะ

๓. สมัยพระเจ้าราชาธิราช ตั้งแต่กำเนิดพญาน้อย จนถึงบั้นปลายชีวิตของพญาน้อยและพระเจ้าอังวะผู้เป็นคู่สงคราม

^{๖๘} โปรดอ่านรายละเอียดใน บุษบา ตระกูลสังจาวัตร, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์...", "

เอกสารภาษามอญที่มีเนื้อเรื่องตรงกับตอนนี้ คือ RAZADARIT AYEDAWPON

๔. หลังพระเจ้าราชาธิราช ตั้งแต่พระเจ้าราชาธิราชสิ้นพระชนม์จนถึงรัชสมัยของคละนางพญาท้าว

เอกสารภาษามอญที่มีเนื้อเรื่องตรงกับตอนนี้ คือ เรื่องราชวงศ์ของอาจารย์เฟาะและรามัญญูปัตติ ทิปก

๕. สมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์ ตั้งแต่ช่วงต้นของรัชกาลพระเจ้าธรรมเจดีย์จนจบ

เอกสารภาษามอญที่มีเนื้อเรื่องตรงกับตอนนี้ คือ นิทานธรรมเจดีย์กถา

ในการสันนิษฐานดังกล่าว บุชบาได้ให้รายละเอียดและจุดเน้นต่าง ๆ ของเอกสารแต่ละเล่มที่คาดว่าจะเป็นที่มาของราชาธิราชฉบับตัวเขียน ดังนี้

1. RAZADARIT AYEDAWPON เป็นเอกสารภาษาร้อยแก้วของพม่าจัดอยู่ในประเภทพงศาวดาร เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่พระเจ้าฟ้ารั่วจนถึงพระเจ้าราชาธิราช โดยจะเน้นและให้ความสำคัญกับเรื่องราวของพระเจ้าราชาธิราชตลอดรัชสมัย มีการสันนิษฐานว่าแต่เดิมเรื่องราวของพระเจ้าราชาธิราช คงมีการจดไว้เป็นบันทึกหรือเป็นจดหมายเหตุ ต่อมาพระยาทะละได้แปลจากภาษามอญออกเป็นภาษาพม่าในสมัยของพระเจ้าบุเรงนอง และต่อมามีผู้แปล RAZADARIT AYEDAWPON นี้ออกเป็นภาษามอญอีกครั้งหนึ่ง (บุชบาเข้าใจว่าคงเป็นอาจารย์เฟาะ ซึ่งคงจะแปลก่อน พ.ศ. ๒๒๘๓) และมีการคัดลอกต่อกันมาอีกหลายชุด จนกระทั่งเกิดความวุ่นวายขึ้นในมอญและคงมีชาวมอญที่นำฉบับแปลนี้หนีเข้าสู่ประเทศไทย ส่วนบันทึกหรือจดหมายเหตุเดิมของมอญนั้นคาดว่าสูญหายไปนานแล้ว เพราะไม่มีผู้ใดพบต้นฉบับดังกล่าว

๒. นิทานธรรมเจดีย์กถา เป็นเอกสารมอญแต่ไม่ทราบนามผู้แต่ง มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับราชาธิราชฉบับตัวเขียน กล่าวถึงพระราชประวัติโดยละเอียดของพระเจ้าธรรมเจดีย์ตั้งแต่ผนวชเป็นสามเณรจนถึงขึ้นครองราชย์ตลอดจนพระราชภารกิจต่าง ๆ

๓. เรื่องราชวงศ์หรือพงศาวดารเมืองสะเทิม เป็นเอกสารซึ่งอาจารย์เฟาะเรียบเรียงขึ้นจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ของมอญที่ผู้อื่นเขียนไว้ เมื่อปี ค.ศ. ๑๘๐๖ P.W. SCHMIDT นำไปพิมพ์เป็นภาษาเยอรมัน และต่อมา C.O. BLAGDEN ได้ชำระและแปลออกเป็นภาษาอังกฤษภายหลัง HALLIDAY ได้พบต้นฉบับภาษามอญนี้ในพม่าและเมื่อเข้ามาเมืองไทยก็พบเอกสารชื่อธาดวงศ์ (ภาษามอญ) ในหอสมุดแห่งชาติซึ่ง HALLIDAY สันนิษฐานว่าเป็นเรื่องเดียวกัน จึงได้ชำระและแปล เรื่องราชวงศ์หรือพงศาวดารเมืองสะเทิมออกเป็นภาษาอังกฤษ พร้อมด้วยต้นฉบับ

ภาษามอญด้วยใน Journal of the Burma Research Society vol.XIII, part I ค.ศ. ๑๙๒๓ โดยใช้ชื่อว่า Slapat Rajawan Datow Smin Ron (a History of Kings with text, Translation, and Notes)

เนื้อเรื่องนั้นแบ่งออกได้เป็น ๒ ตอน คือ

ตอนแรก เป็นเรื่องพุทธประวัติ และการเสด็จเยือนดินแดนต่าง ๆ ของมอญและกำเนิด กษัตริย์องค์ต่าง ๆ

ตอนที่สอง เป็นพงศาวดารเมืองพะโค ราชวงศ์พระเจ้าฟ้ารั่ว จนถึงราชวงศ์อลองพญา ปกครองมอญ (มีเนื้อเรื่องพระเจ้าราชาธิราชเพียง ๓ บรรทัด ในขณะที่ให้ความสำคัญกับพญาวาโร ผู้เป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าราชาธิราชมากกว่า)

๔. รามัญฉบับคัดดี ที่ปกของ a monk of ZINGYAIK เนื้อเรื่องกล่าวถึงพงศาวดาร เมืองสะเทิม ตำนานการสร้างเมืองพะโค ราชวงศ์ของกษัตริย์เมืองพะโคและเมืองเมาะตะมะ ำให้รายละเอียดสมัยพระเจ้าฟ้ารั่ว มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้าราชาธิราชน้อย ในขณะที่ให้ความสำคัญแก่พญาแก่นท้าวผู้เป็นราชบุตร^{๖๙}

ถ้าจะสรุปจากคำสันนิษฐานดังกล่าว ก็จะได้ว่าไม่เคยมีราชาธิราชที่มีเรื่องราวเหมือนใน ฉบับตัวเขียนของเจ้าพระยาพระคลัง(หน) ในภาษามอญและภาษาพม่า นั้นย่อมแสดงว่าเจ้าพระยา พระคลัง (หน) มีสิทธิ์ที่จะเลือกคัดตอน นั้น ำให้รายละเอียดหรือแม้แต่การแทรกสิ่งใดลงไปเพื่อ ความเหมาะสม^{๗๐} และเนื่องจากเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นขุนนางคนสนิทของรัชกาลที่ ๑ จึง

^{๖๙} โปรดอ่านละเอียดใน , เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖-๒๓ , และ ๒๕-๒๘.

^{๗๐} ตามความเป็นจริงแล้ว อาจเป็นไปได้ว่า มีที่มาของราชาธิราชฉบับที่ใช้ในงานนี้ได้ หลายช่องทาง แต่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ที่มาของราชาธิราช ตลอดจนถึงสำเนาราชาธิราช ไม่ว่าจะมองว่าเป็น"พงศาวดาร" หรือ "วรรณกรรมแปล" หรือ "พงศาวดารแปล" ก็ไม่สำคัญเท่ากับ "สาระ" ของราชาธิราช ที่ผู้แปล (เจ้าพระยาพระคลัง (หน)) ประสงค์จะสื่อ

มีความเป็นไปได้ที่ เจ้าพระยาพระคลัง(หน) คงทราบถึงความประสงค์หรือความต้องการของ
 รัชกาลที่ ๑ ดังนั้นในการแปลและเรียบเรียงราชาธิราชจึงตอบสนองต่อความต้องการของรัชกาลที่ ๑
 เนื่องจากการแปลและเรียบเรียงราชาธิราช เป็นการเลือกตัดตอนจาก เอกสารมอญ
 หลายฉบับ และเอกสารดังกล่าวจะต้องเข้าสู่ประเทศไทยก่อนพ.ศ. ๒๓๒๘ เพราะราชาธิราช
 ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน)ผลิตในปี พ.ศ. ๒๓๒๘ อีกทั้งก่อนหน้าที่ยังมีราชาธิราช ฉบับทูลเกล้าฯ
 ถวายสมเด็จพระราชวังบวรฯ เมื่อเป็นเช่นนั้น แสดงว่าการรับรู้ต่อเรื่องราชาธิราชมีมาก่อน
 พ.ศ. ๒๓๒๘ ซึ่งก็เป็นไปได้ว่าอาจจะมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาแล้ว เพราะว่ามีการอพยพของพวก
 มอญครั้งใหญ่ ๆ ถึง ๓ ครั้งด้วยกัน แต่ยังไม่พบหลักฐานว่าราชาธิราชถูกผลิตขึ้นในสมัยก่อนหน้า
 ซึ่งก็อาจเป็นไปได้ว่าชนชั้นน่านในสมัยอยุธยาไม่ได้ให้ความสนใจกับเรื่องนี้ เพราะราชาธิราชไม่ได้
 ตอบสนองต่อบริบทในขณะนั้น

ภูมิหลังวรรณกรรมสามก๊ก

"สามก๊ก" เป็นวรรณกรรมเอกเรื่องหนึ่งที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นผู้อ่านรายการ
 แปลในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แม้ว่าสามก๊กที่ตกทอดมาในยุคหลังจะไม่มี
 บานแผนก ซึ่งทำให้ไม่สามารถบอกวัน เวลา ตลอดจนวัตถุประสงค์ในการผลิตได้ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม
 จากการสันนิษฐานของ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในหนังสือตำนานสามก๊ก น่าที่จะทำให้
 เชื่อได้ว่าสามก๊ก เป็นวรรณกรรมแปลในสมัยรัชกาลที่ ๑ จริง

มีคำบอกเล่าสืบต่อกันมาว่าเมื่อในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลก มีพระราชดำรัสสั่งให้แปลหนังสือพงศาวดารจีนเป็นภาษา
 ไทย ๒ เรื่อง คือ เรื่องไซ่ซันเรื่อง ๑ กับเรื่องสามก๊ก เรื่อง ๑
 โปรดฯให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอกรมพระราชวังหลัง ทรงอ่านรายการ

แปลเรื่องไซ่ฮั่น และให้เจ้าพระยาพระคลัง(หน) อำนวยการแปลเรื่อง
สามก๊ก...^{๗๑}

การสันนิษฐานดังกล่าว สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงอ้างหลักฐานจากการที่รัชกาลที่ ๑
ทรงโปรดฯให้สร้างหนังสือต่าง ๆ ไว้เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับพระนคร ทั้งที่รวบรวมของเก่าแต่ง
ใหม่และที่แปลจากต่างประเทศ^{๗๒} ประกอบกับการที่มีการเอ่ยถึงสามก๊กในบทพระราชนิพนธ์ละคร
นอกเรื่อง ควาวี ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ คือ

" เมื่อนั้น	ไวยัดตุนหันไม่ทันตรึก
อวดรู้อวดหลักชัยอีก	ข้าเคยพบรบศึกมาหลายยก
จะเข้าออกยกย่อนผอนปรน	เส่ท์กลเรานี้อย่าวิตก
ทั้งพิชัยสงคราม <u>สามก๊ก</u>	ได้เรียนไว้ในเอกสารพิศ" ^{๗๓}

โดยจากหลักฐานที่ศึกษานั้น ไม่พบว่ามีการเอ่ยหรืออ้างถึงสามก๊กในวรรณกรรมก่อนหน้า
นี้ และนอกจากนั้นในสมัยรัชกาลที่ ๒ ก็ได้มีการสืบต่อประเพณีการแปลวรรณกรรมจีนมาเป็น

---

^{๗๑} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานสามก๊ก" ในสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยา
พระคลัง (หน) , หน้า ๐-๑๐.

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

วรรณกรรมไทยในลักษณะ เช่นเดียวกัน คือ เรื่อง เสียดก๊ก แปลเมื่อพ.ศ. ๒๓๖๒ เรื่อง ห้องสิน และ เรื่องตั้งยัน^{๑๔} ทำให้เข้าใจได้ว่า วรรณกรรมจีนที่เคยมีมาก่อนที่จะมีวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องนี้คง จะได้รับความนิยมนำมาในสมัยนั้นมากพอที่จะมีการสืบทอดวรรณกรรมแปลประเภทดังกล่าวได้

เนื่องจากไม่สามารถกำหนดวันเวลาที่แน่นอนในการผลิตงาน สามก๊ก ได้ เพราะต้นฉบับที่ ตกทอดมานั้น เป็นฉบับ เซลยศักดิ์^{๑๕} ซึ่งไม่มีบานแผนก มีแต่เพียงคำสันนิษฐานที่พอจะเชื่อถือได้

๑๔ เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๓.

๑๕ เนื่องจากไม่สามารถตรวจสอบเอกสารต้นฉบับในหอสมุดแห่งชาติได้ เพราะทางหอสมุดฯ มีนโยบายที่จะบริการเฉพาะต้นฉบับที่ยังมีได้ตีพิมพ์เท่านั้น (เพื่อประโยชน์ในการรักษาต้นฉบับ) ผู้เขียนจึงตรวจสอบแต่เฉพาะจากบัญชีที่มีอยู่ พบว่า มีสามก๊กอยู่เป็นจำนวนมาก พอที่จะจัดเป็นชุดได้ดังนี้

๑. สามก๊กฉบับที่หอสมุดได้รับจากพลเรือจัตวาบุรินทร์ ศรีวรารณะ เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๓ มีทั้งหมด ๙๕ เล่ม เหลืออยู่ ๙๔ เล่ม ขาดเล่มที่ ๑ เพียงเล่มเดียว ลักษณะของสมุดที่ใช้ในการบันทึก คือ สมุดไทยขาว อักษรเส้นหมึก (ผู้ที่ ๑๑๓ ชั้น ๓/๓ - ๑๔ มัดที่ ๓๒ - ๔๒)

๒. สามก๊กฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุด เป็นสมุดไทยคำเส้นดินสอ มีทั้งหมด ๖ เล่มขาดหายไปเป็นจำนวนมาก เล่มที่ขาดหายไปคือ เล่มที่ ๙, ๑๔, ๑๗, ๑๙, ๒๒, ๓๗, ๔๗, ๕๐, ๕๑, ๕๒, ๕๓, ๕๔, ๕๕, ๖๑, ๖๔, ๖๙, ๗๐, ๗๒, ๗๖, ๗๗, ๘๗, ๘๙, ๘๑, ๘๒, ๘๓, ๘๔, ๘๕, ๙๐ และ ๙๕ สามก๊กชุดนี้เป็นสมุดไทยคำ อักษรไทย เส้นชูบรงค์ ยกเว้นเล่มที่ ๒๖, ๓๐ - ๓๖, ๔๖ - ๕๙, ๖๔, ๖๖ - ๖๘, ๗๑, ๗๓ - ๗๕, ๘๐, ๘๖ - ๘๙, ๙๑ - ๙๔ และ ๙๖ เป็นตัวเส้นดินสอ (ผู้ที่ ๑๑๓ มัดที่ ๔๓ - ๕๙)

๓. สามก๊กฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุด เป็นสมุดไทยคำเส้นดินสอ มีทั้งหมด ๘๕ เล่มและขาดหายไปเป็นจำนวนมากเช่นกัน เล่มที่หายไปคือ เล่มที่ ๑, ๒, ๕, ๗, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๒๒, ๒๖,

---

๓๐, ๓๔, ๓๕, ๓๖, ๓๗, ๓๘, ๔๐, ๔๒, ๔๖, ๔๘, ๔๙, ๕๐, ๕๑, ๕๒, ๕๓, ๕๔, ๕๕, ๕๖, ๕๗, ๕๘, ๕๙, ๖๐, ๖๑, ๖๒, ๖๓, ๖๔, ๖๖, ๖๗, ๖๘, ๖๙, ๗๑, ๗๒, ๗๓, ๗๔, ๗๖, ๗๗, ๗๘, ๗๙, ๘๐, ๘๑, ๘๒, ๘๓ และ ๘๔ มีเพียงเล่มที่ ๔ เป็นสมุดไทยขาวเส้นหมึก เล่มที่ ๒ มีประวัติบอกไว้ว่า หอสมุดซื้อไว้เมื่อวันที่ ๖/๓/๒๖ และมีเล่มที่ ๔ และ ๖๔ ที่มีเล่มซ้ำ (ตู้ที่ ๑๑๓ มีค ๔๐ - ๔๒)

๔. สามก๊ก ที่ไม่สามารถจัดชุดได้ ๔ เล่ม เป็นสมุดไทยคำทั้งหมด เขียนด้วยเส้นดินสอ และขำรดอีก ๑ เล่ม ซึ่งเป็นเส้นทึบรงค์และเป็นสมบัคิเคิมของห้องสมุด ในจำนวนที่จัดชุด ไม่ได้นั้นมี ๔ เล่ม ที่หม่อมเจ้ารัตโนภาศ ประทานให้ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ส่วนอีก ๑ เล่มที่เหลือ นั้น คุณหญิงปทุมราชพิณจายเป็นผู้มอบให้ เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ (โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก ข.)

ว่าการแปลสามก๊กคงจะต้องมีก่อนพ.ศ. ๒๓๔๘ เพราะปี พ.ศ. ดังกล่าว เป็นปีที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ถึงแก่อสัญกรรม^{๑๖}

แม้ว่าสามก๊กฉบับที่แพร่หลายในปัจจุบันนี้ จะเป็นฉบับที่ผ่านการชำระมาแล้ว^{๑๗} แต่เข้าใจว่าคงจะไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาหรือสำนวนภาษาไทยใด ๆ อันจะทำให้มีผลต่อการตีความ เพราะในการชำระนั้น สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงมอบให้ มหาเสวกโทพระยาพจนปรีชา (ม.ร.ว. สำเริง อิศรศักดิ์ ๗ อยุธยา) เป็นบรรณาธิการชำระต้นฉบับตลอดจนตรวจฉบับพิมพ์ โดยมี รองอำมาตย์ตรี ขุนวรรณรักษ์วิจิตร (เชย ชูมากร เปரியุ) ผู้เป็นรองบรรณาธิการของหอพระสมุดวชิรราช เป็นผู้ช่วย และในการชำระนั้น หนังสือที่ใช้เป็นต้นฉบับ ใช้สามก๊ก ฉบับหมอบรัดเลย์ (พิมพ์ครั้งแรก) ซึ่งในหอสมุดมีไม่ครบ จึงจำต้องยืมจากพวกฝ่ายในพระบรมมหาราชวังและฝ่ายหน้าโดยนำฉบับตัวเขียนที่มีอยู่ในหอสมุด และฉบับของกรมหลวงวรวงศ์สุตมาสอบกับ ฉบับพิมพ์ครั้งแรกของหมอบรัดเลย์ และถ้ามีความบางแห่งที่สงสัย ก็จะใช้ฉบับจีนสอบทานอีกครั้งหนึ่ง^{๑๘} และที่สำคัญคือ การที่ทรงมีพระดำริว่า "สิ่งที่ควรที่จะเพิ่มเติม เข้าในฉบับพิมพ์ใหม่... ไม่ต้องแก้หนังสือฉบับเดิม... เป็นต้นว่า ศักราชซึ่งอ้างถึงในฉบับเดิม บอกเป็นปีรัชกาลของพระเจ้าแผ่นดินตามประเพณีนับศักราชแบบจีน... จึงให้คำนวณ เป็นพุทธศักราชพิมพ์แทรกลงไว้ให้ เข้าใจง่ายขึ้นอย่างหนึ่ง^{๑๙} และ "อีกอย่างหนึ่งในฉบับเดิมความบางแห่งกล่าว

^{๑๖} สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานสามก๊ก" ใน สามก๊ก หน้า ๑๒.

^{๑๗} ครั้งสำคัญ ๆ คือ ในปี พ.ศ. ๒๔๐๘ โดยหมอบรัดเลย์ และในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ โดยราชบัณฑิตยสภาเพื่อการพระเมรุสมเด็จฯ พระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี.

^{๑๘} สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "คำนำ" ใน สามก๊ก, หน้า ๓-๔.

^{๑๙} สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานสามก๊ก" ใน สามก๊ก หน้า ๔.

เข้าใจยากได้ให้ลงอธิบายหมายเลขพอให้เข้าใจความง่ายขึ้น...^{๘๐} ดังตัวอย่างดังนี้ "ครั้น
 อยู่มาพระเจ้าเลนเต้เสวยราชสมบัติได้สิบสองปี (พ.ศ. ๑๒๒)..."^{๘๑} จะเห็นได้ว่า พ.ศ.
 ๑๒๒ นั้นเป็นการเพิ่มเข้ามาเพื่อจะทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นหรือ" ...แล้วพวกเขาเจียคซันที ซึ่งเป็น
 ผู้ใหญ่นั้นเก้าคน ชื่อเตียวต่งหนึ่ง เตียวเหยียงหนึ่ง ของสีหนึ่ง ต้วนกุยหนึ่ง เหล่าหนึ่ง เกียนลิดหนึ่ง
 เต๋ฮุยหนึ่ง ก๊กเสงหนึ่ง เขียงกหนึ่ง...(๑)"ในเชิงอรรถได้อธิบายไว้ว่าตามต้นฉบับไทยมีชื่อซันที
 เพียง ๘ คน สอบฉบับจีนได้ชื่อ "เขียงก" อีกคนหนึ่ง จึงรวมเต็ม ๑๐ คน"^{๘๒}

"...ในนิทานครั้งเจ้าสิบแปดองค์ ได้ครองราชสมบัติทั้งสิบแปดหัวเมืองนั้น...(๑)

(๑) ในเสียดก๊ก"^{๘๓}

เมื่อได้ตรวจสอบกับฉบับภาษาอังกฤษ "Romance of The Three Kingdoms" ซึ่ง
 แปลโดย C.H. Brewitt - Taylor ในปี ค.ศ. ๑๙๒๕ พบว่าการอธิบายหรือการสอดแทรกนั้น
 ได้ทำตามที่ได้กล่าวไว้ในคำนำจริง เช่น ในคำสนทนาระหว่างเตียเกากับซุนเกียน

ฉบับภาษาอังกฤษ He said, This seal has a history. In olden days
 Oone P'ien Ho saw a phoenix sitting on a certain stone at the foot of
 Ching Hill.^{๘๔}

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔-๕.

^{๘๑} เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, หน้า ๒.

^{๘๒} เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, หน้า ๓.

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐๕.

^{๘๔} Brewitt - Taylor, C.H., Romance of The Three Kingdoms,
 2 volume, Tokyo, C.E. Tuttle, 1959, P 6Q.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) กล่าวถึงตอนนี่ว่า

"เทียบเท่าจึงตอบว่า ตราสำหรับราชสมบัติแลหยกซึ่งแกะตรานี้(๑) ครั้งเบ็งโหเห็นหงส์จับอยู่บนเขา ครั้นหงส์บินไปแล้ว เบ็งโหจึงเอาก่อนศิลาที่หงส์จับนั้น..." และลงในเชิงอรรดไว้ว่า "(๑) มีานเรื่องเสียดก๊ก" ๘๕

เมื่อเปรียบเทียบกับการชำระวรรณคดีเรื่องอื่น เช่น อิเหนาบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ได้ทรงอธิบายวิธีการชำระไว้ดังนี้คือ

...ต้นฉบับที่ใช้ในการชำระ ได้ฉบับหลวงในรัชกาลที่ ๔ ฉบับ ๑ ฉบับของพระนางเจ้าประทานมาฉบับ ๑ ฉบับเจ้าพระยาพระเสด็จ ฯ พิมพ์ฉบับ ๑ ฉบับของหอพระสมุดฯ (เป็นหนังสือวังหน้าบ้าง หนังสือของสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติฯ บ้าง ผสมกัน) ฉบับ ๑ รวมสอดกัน ๔ ฉบับ

...การชำระต้นฉบับ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นกวัญสุภราชกับข้าพเจ้าช่วยกันตรวจชำระแล้วได้กราบทูลขอให้พระนางเจ้าฯ ช่วยกันทรงตรวจด้วยอีกชั้น ๑ ลักษณะการชำระที่ทำนั้นถ้าด้วยทศอนพระราชนิพนธ์ต่างฉบับผิดกัน ถือเอาฉบับหลวงเป็นสำคัญ ถ้าถ้อยคำผิดกันตัดสินเอาตามที่ได้ความสนิทเป็นประมาณ... ๘๖

จากตัวอย่างข้างต้นทำให้เข้าใจได้ว่า ในกระบวนการชำระวรรณกรรมของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีคงจะมีขั้นตอนเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ดังนั้นจึงไม่แน่ว่าจะทำให้เนื้อหาของวรรณกรรมมีความแตกต่างไปจากต้นฉบับ หรือถ้ามีก็คงจะเป็นเพียงเล็กน้อย ซึ่งไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างในการตีความระหว่างต้นฉบับกับฉบับที่ชำระแต่ประการใด

๘๕ เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, หน้า ๙๘.

๘๖ สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี, คำอธิบายว่าด้วยบทละครอิเหนาฉบับหอพระสมุดวชิรญาณใน อิเหนาฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๙.

เมื่อพิจารณาถึงสามก๊กฉบับไทย ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) คำสันนิษฐานของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพซึ่งถือว่าเป็นงานวิจัยเล่มแรกที่เขียนเกี่ยวกับที่มาของสามก๊ก พระองค์ท่านได้ทรงกล่าวไว้ในตำนานสามก๊กว่า

...หนังสือสามก๊กฉบับไม้อัดพงศาวดารสามมัญ จีนเรียกว่า "สามก๊กจิ่ง"

แปลว่าจดหมายเหตุ เรื่องสามก๊ก เป็นหนังสือซึ่งนักปราชญ์จีนคนหนึ่งเลือกเอาเรื่องในพงศาวดารตอนหนึ่งมาแต่งขึ้น...

...ต้นตำนานของหนังสือสามก๊กนั้น ทราบว่าเดิมเรื่องสามก๊กเป็นนิทานสำหรับเล่ากัน อยู่ก่อน เมื่อถึงราชวงศ์ถัง... เกิดมีการเล่นจิวขึ้น

ในเมืองจีน พวกจิวก็ชอบเอาเรื่อง สามก๊กไปเล่นด้วย... ต่อมาถึงสมัยราชวงศ์หงวน... การแต่งหนังสือจีนเฟื่องฟูขึ้น มีผู้ชอบเอาเรื่อง

พงศาวดารมาแต่งเป็นเรื่องหนังสืออ่าน แต่ก็ยังไม่ได้อำเอาเรื่องสามก๊กมาแต่งเป็นหนังสือ จนถึงราชวงศ์ใต้เหม็ง... จึงมีนักปราชญ์จีน... ชื่อ

ลือกวนตง คิดแต่งหนังสือเรื่องสามก๊กขึ้น... ต่อมามีนักปราชญ์จีนอีก ๒

คน ชื่อ เม่าจกั้งคิดจะพิมพ์หนังสือสามก๊กจึงแต่ง คำอธิบายและพงศัพทเพิ่มเติม

เข้าไว้ แล้วให้นักปราชญ์จีนอีกคน ๑ ชื่อ กิมเสี่ยต่างอ่านตรวจ กิมเสี่ยต่าง

...ช่วยแก้ไขคำพิงโทษของเม่าจกั้ง แล้วแต่งคำอธิบายของกิมเสี่ยต่าง

ออกเป็นท่านองค่านำ มอบให้เม่าจกั้งไป... หนังสือสามก๊กจึงได้

มีฉบับพิมพ์แพร่หลายในประเทศจีนและได้ฉบับต่อไปจนถึงประเทศอื่น ๆ^{๘๖}

คำสันนิษฐานดังกล่าวตรงกับความคิดเห็นของผู้ที่ศึกษาทางวรรณกรรมจีนหลายท่าน
ยง อิงคเวทย์ ได้กล่าวถึงการแพร่กระจายของสามก๊ก ฉบับจีนว่า

^{๘๖} สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนาน...", ใน สามก๊ก, หน้า ๗ - ๘.

... ส่วนฉบับที่มีพิมพ์ขายในท้องตลาดปัจจุบัน เป็นฉบับที่ผ่านการตัดแปลง
แก้ไขของคน ในต้นสมัยเชียง (แมนจูเรีย) ชื่อว่าเหมาจงกิง... เขา
อ้างว่า นิทานสามก๊กที่เขาปรับปรุงแก้ไขนี้เป็นฉบับโบราณขนานแท้และ
ดั้งเดิม งานปรับปรุงของเขามีหลายด้าน เช่น ตัดทอนเนื้อเรื่อง
บางตอนและเพิ่มเนื้อหาบางส่วนลงในนิทาน เปลี่ยนแปลงชื่อเรื่อง
ของคนทั้ง ๑๒๐ ตอนใหม่หมดทุกตอนและแต่งหัวข้อชื่อเรื่องใหม่ให้เป็น
กลอนคู่ ไพเราะน่าอ่าน แก้ไขส่วนนวนการบรรยายในบางแห่ง ตัด
บทกลอนประกอบ เหตุการณ์
ในเรื่องในฉบับเก่าและหากลองที่คิดว่ามาบรรจแทน... นอกจากนี้ยังมีคำ
วิจารณ์ของกิมเสี่ยต่างประกอบด้วย...^{๘๘}

มาลีนิ ดิลกวณิช ได้แสดงความเห็นในเรื่องนี้เช่นเดียวกันว่า สามก๊กฉบับเจ้าพระยา
พระคลัง(หน) นั้นคือ สามก๊ก ฉบับของเหมาจงกิง^{๘๙}

---

^{๘๘} ยง อิงคเวทย์, "หนังสือพงศาวดารสามก๊ก ๒ ชุด สามก๊กจี และ สามก๊กจีเขียน
หง" ในวารสารรัตนเกษม ฉบับที่ ๑๑๑ เดือนมีนาคม - เมษายน ๒๕๑๑, หน้า ๒๑ - ๒๒.

^{๘๙} "As for the addition of content that is found in the Mao version, Samkok appears to include all of Mao's additional passages. For instance, the matching of the opening and ending statements about the cyclical pattern of history is an important example of evidence to support the view that the Thai author of Samkok was actually working with the Mao Version" (Malinee Dilokwanich, Samkok : A Study of a Thai Adaptation of a Chinese Novel, p.38-39.)

เช่นกันกับ ถาวร ลิกโกศลที่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในวารสาร เอเชียตะวันออกเฉียงศึกษาวา

ตั้งนั้นนิคยสารสามก๊กซึ่ง "หลอกว่านาง" หรือล่อกวอดงนั้น ไม่ใช่
 ด้นฉบับที่เราใช้กันอยู่ที่นี่ ด้นฉบับที่เราแปลนั้นผ่านการแก้ไขของ "เม่าจงก้ง"
 ซึ่งคงแก้มากพอสมควร... นิยายสามก๊กที่เราใช้แปล เป็นด้นฉบับในภาษา
 ไทย เป็นฉบับที่ เม่าจงก้งแก้ไขแล้ว ที่จับพิมพ์จำหน่ายส่วนมากเป็นฉบับนี้...^{๔๐}

ส่วนในประเด็นคำสันนิษฐานที่ว่า "หนังสือสามก๊กไม่ใช่เป็นพงศาวดารสามก๊ก จีนเรียกว่า
 "สามก๊กจี้" แปลว่าจดหมายเหตุเรื่องสามก๊ก"^{๔๑} เข้าใจว่าคงจะมีความคลาดเคลื่อน เพราะ
 สามก๊กฉบับจีนที่เป็นด้นฉบับให้แก่อสามก๊กฉบับ เจ้าพระยาพระคลังนั้นไม่ได้มาจากสามก๊กจี้
 ยง อิงคเวทย์ได้อธิบายถึงที่มาของสามก๊กพอสรุปได้ดังนี้ คือ มีหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัย
 สามก๊กอยู่ ๒ ชุด คือ สามก๊กจี้ และ สามก๊กทองซกเอี้ยนหงี

สามก๊กจี้หรือจดหมายเหตุประวัติศาสตร์ในยุคสามก๊ก แต่งโดยตันฮิวผู้ซึ่งเป็นข้าราชการ
 ในต้นราชวงศ์จิ้น สามก๊กจี้ที่ตันฮิวเรียบเรียงขึ้นมี ๖๔ เล่มสมุด แบ่งได้เป็น ๓ ภาคได้แก่
 ๑. วุยจี้ (จดหมายเหตุก๊กวุย) จำนวน ๓๐ เล่ม เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับราชประวัติก๊กวุย รวมไปถึงข้าราชการและบุคคลสำคัญ และประวัติของเผ่าชนต่าง ๆ ที่มีเหตุการณ์สัมพันธ์กับก๊กวุย
 ๒. จ๊กจี้ (จดหมายเหตุก๊กจ๊ก หรือ พวกฮั่น) จำนวน ๔๔ เล่ม เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวประวัติ
 บุคคลต่าง ๆ ในก๊กจ๊ก และบุคคลอื่น ๆ ที่มีความสำคัญ
 ๓. หงอจี้ (จดหมายเหตุก๊กหงอ) จำนวน ๒๐ เล่ม เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวประวัติของบุคคลสำคัญต่าง ๆ ในก๊กหงอ

---

^{๔๐} ถาวร ลิกโกศล, "มองสามก๊กจากด้นฉบับฉบับภาษาจีน", วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงศึกษา, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๓๒, หน้า ๔ - ๖.

^{๔๑} อ้างแล้ว หน้า ๗.

การเรียบเรียงสามก๊กฉบับนี้ ต้นชีวิตตั้งต้นที่ก๊วยก่อน แล้วจึงต่อด้วยก๊กจ๊กและก๊กหงอตามลำดับ เพราะต้นชีวิตถือว่าก๊วยเป็น "ยุคตบระศาสนรัฐ" ซึ่งสืบสันตติวงศ์อย่างถูกต้องตามประเพณีจึงมีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองอย่างสมบูรณ์ ในขณะที่ก๊กจ๊กของเล่าปี่และก๊กหงอของซุนกวน เป็นเพียง "ภาคสันติรัฐ" ซึ่งยึดครองดินแดนได้เป็นบางส่วน

หลังจากนั้น พระเจ้าของขุนศึกทรงดำริว่าหนังสือสามก๊กที่ต้นชีวิตแต่งนั้นย่อเกินไป จึงทรงให้ผวยซงจื่อเขียนอธิบายประกอบ และต่อมาหลอกว่านางจิงผู้มีชีวิตอยู่ในปลายสมัยทงวนต่อถึงต้นสมัยเหมิงได้นำเนื้อหาจากจดหมายเหตุสามก๊กของต้นชีวิตมาเป็นแกนดำเนินเรื่อง โดยใช้บทอธิบายของผวยซงจื่อมาประกอบ พร้อมทั้งอาศัยเค้าของตำนานและเรื่องเล่าต่าง ๆ ซึ่งเป็นของผู้เล่านิทานสมัยก่อน และนอกจากนั้นหลอกว่านางจิงก็ยังใช้จินตนาการของตนทำให้เนื้อเรื่องมีความสนุกน่าติดตาม ทั้งหมดเหล่านี้ทำให้หลอกว่านางจิงได้หนังสือ "สามก๊กจ้ทงชกเอี้ยนหง" ซึ่งมีความหมายว่านิทานแสดงความหมายของจดหมายเหตุสามก๊กสำหรับสามัญชน และสามก๊กจ้ทงชกเอี้ยนหง หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า สามก๊กเอี้ยนหงฉบับนี้ก็คือ ต้นฉบับในการแปลสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง ๙๒

---

๙๒ โปรดอ่านรายละเอียดในยง อิงคเวทย์, "หนังสือพงศาวดารสามก๊ก ๒ ชุด...", ในวารสารจันทร์เกษม ฉบับที่ ๑๑๘ เดือนมีนาคม - เมษายน ๒๕๑๘.

คำอธิบายของยง ถึงคเวทย์ตั้งกสาวสอดคล้องกับคำอธิบายของมาลีนิ ศิลกาวนิช ซึ่งเชื่อว่า สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลมาจาก "San-kuo yen-i" ไม่ใช่ "San-kyo chih"^{๔๗}

---

^{๔๗} The Chinese work which he is discussing, From his description about the book, it is obvious that Prince Damrong is actually referring to San-kuo yen-i, not San-kuo chih which is a completely different piece of literature written much earlier, In the third century A.D., by a Chinese historian named Ch'en Shou... . . .

Based on the discrepancies in form and content, the work of San - kuo chih by Ch'en Shou seems very unlikely to have been the work used as the translation model of the Thai version. The San-kuo chih is a collection of biographies of important personages of the Three Kingdoms period (A.D. 220-280), organized into 65 chuan... or chapters. It contains altogether 442 "... Prince Damrong quotes an incorrect title for biographies of which 230 are those of Wei... figures, 83 of Shu... and 129 of Wu... . . . The author of San-kuo chih derived his sources from earlier historical records and categorized the compiled materials into different types of biographies, namely, the annals of the emperor

---

known as chi... Each biography is presented in chronological order with concise and compact language strictly following the style of traditional Chinese historiography...

In contrast to the biography form of San-kuo chih , Samkok is presented in the form of narrative fiction which has the characteristics of contextual unity and the metric cohesiveness. Unlike the San-kuo chih with unconnected pieces of biography, the different episodes in Samkok are linked together by the plot scheme to produce certain thematic meanings and to create a variety of lively and imaginatively interesting characters. With these qualities, Samkok most likely originates from the novel San-kuo yen-i by Lo Kuan-chung. The length of the Thai translation and its general content show closer affinity to the San - kuo yen-i text than any other fictionalized version of the San-kuo story. ..." (Malinee Dilokwanich, "Samkok : A Study of a Thai Adaptation of a Chinese Novel", p.32-36).

ถาวรก็อธิบายถึงที่มาของสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง เช่นกันกับยง และมาลินีว่า

...หนังสือสามก๊ก ในภาษาจีนมีหลายฉบับ แต่ที่แพร่หลายจริงๆ คือ ฉบับที่เป็นบันทึกประวัติศาสตร์กับฉบับที่เป็นนิยาย ฉบับที่เป็นบันทึกประวัติศาสตร์นี้ก็ให้แก่สามก๊กจี้... เป็นประวัติศาสตร์ซึ่งไม่ทราบว่าจะเงินอักษรท่านพลาดได้อย่างไร ฉะนั้นตำราสามก๊กที่ท่านเขียนให้ สมเด็จพระยาตากษัตริย์ และท่านได้นำมาปรับปรุงบอกว่าเป็นสามก๊ก แปลมาจากสามก๊กจี้ซึ่งที่จริงมีชื่อ เพราะสามก๊กจี้ คือ พงศาวดาร สามก๊ก... ไหมไซ่สามก๊กของ "หลอกว่านจง"^{๙๔}

นอกจากนั้น ในงานของมาลินี ยังปฏิเสธคำสันนิษฐานของสมเด็จพระยาตากษัตริย์ที่ว่า

...ทราบว่าเดิมเรื่องสามก๊ก เป็นแต่บันทึกสำหรับเล่ากันอยู่ก่อน... ต่อมาถึงสมัยราชวงศ์หงวน... การแต่งหนังสือจีนเพื่อฟุ้ง มีผู้ชอบเอาเรื่องพงศาวดารมาแต่งเป็นหนังสืออ่าน แต่ก็ยังไม่ได้อำนาจเรื่องสามก๊กมาแต่งเป็นหนังสือ จนถึงสมัยราชวงศ์ใต้เหมิง... ซึ่งมีนักปราชญ์จีนชาวเมืองซ่งจิวคนหนึ่งชื่อ ลอกวนตง คิดแต่งหนังสือเรื่องสามก๊กขึ้น...^{๙๕}

---

^{๙๔} ถาวร ลิขยโกศล, "มอง สามก๊ก จากต้นฉบับภาษาจีน", ในวารสารเอเชียตะวันออกเฉียงศึกษาศึกษา, หน้า ๙๕.

^{๙๕} สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ, "ตำนานหนังสือสามก๊ก" ใน สามก๊ก, หน้า ๑.

มาลิณี เสนอว่าการแต่งหนังสือ ลักษณะดังกล่าวมีปรากฏตั้งแต่สมัยราชวงศ์หงวน^{๙๖}ลักษณะการแปลหนังสือสามก๊กนั้น มีผู้รู้ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่านดังนี้

สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ว่า

ลักษณะการแปลหนังสือจีน เป็นภาษาไทยแต่โบราณ (หรือแม้แต่จนชั้นหลังมา) อยู่ข้างลำบาก ด้วยผู้รู้หนังสือจีนไม่มีใครชำนาญภาษาไทย ผู้ชำนาญภาษาไทยก็ไม่มีใครรู้หนังสือจีน การแปลจึงต้องมีพนักงานเป็นสองฝ่ายช่วยกันทำ ฝ่ายผู้ชำนาญหนังสือจีนแปลความออกให้ เสมียนจดลง แล้วผู้ชำนาญภาษาไทยเอาความนั้น เรียบเรียงแต่งเป็นภาษาไทย ให้ถ้อยคำและสำนวนความ เรียบร้อยอีกชั้นหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงต้องมีผู้ซึ่งทรงความสามารถ เช่นกรมพระราชวังหลังและ เจ้าพระยาพระคลัง(หน) เป็นต้น... แต่สำนวนแปลคงจะไม่สู้ตรงกับสำนวนที่แต่งไว้ในภาษาจีนแต่เดิม เพราะผู้แปลมิได้รู้สันตติทั้งภาษาจีนและภาษาไทย รวมอยู่ในคนเดียวเหมือน เช่นแปลหนังสือฝรั่งกันทุกวันนี้... อนึ่งการแปลหนังสือจีน เป็นไทยผิดกับแปลภาษาอื่นอีกอย่างหนึ่งด้วยจีนต่างเหล่าอ่านหนังสือจีนสำเนียงผิดกัน...^{๙๗}

---

^{๙๖} "...because a work in the genre of historical narration or chiang-shih... known as the San-kuo-chih p'ing-hua...(A P'ing.hua of the History of the Three Kingdoms Period) had already appeared in the Yuan dynasty"(Malinee Dilokwanich, Samkok : A Study of Thai Adaptation of a Chinese Novel, p.33.

^{๙๗} สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานสามก๊ก" ใน สามก๊ก , หน้า ๒๔ - ๒๖.

วรรณไว พัดโนทัย กล่าวถึงการแปลเรื่องสามก๊ก ไว้ว่า "แต่ที่น่าเสียดายที่การแปลครั้งแรกนั้น มีข้อขาดตกบกพร่องอยู่มาก ทั้งในด้านคำแปลตลอดจนชื่อบุคคลสถานที่ วัฒนธรรม ถ้อยคำสำนวนและการเดินเรื่อง..."^{๙๖}

สังข์ พัดโนทัย กล่าวไว้ใน "พิชัยสงครามสามก๊ก" ว่า

...สังเกตได้ว่าจีนยกเกี้ยนคงจะทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ เพราะชื่อบุคคลและสถานที่ต่าง ๆ ที่ถอดเสียงจากอักษรจีนออกมานั้นล้วนเป็นเสียงจีนยกเกี้ยน เป็นส่วนใหญ่นิจึงได้เฝ้าหาฉบับที่แปลเป็นภาษาอังกฤษโดย เบรวิคต์ เทเลอร์ มาอ่านเทียบเคียงกัน... จึงพบว่ามีความแตกต่างกันมิใช่น้อยระหว่างคำแปลภาษาไทยกับภาษาอังกฤษ หลายตอนที่ข้าพเจ้าอ่านไม่เข้าใจจากคำแปลภาษาไทยก็ได้รับความสว่างจากคำแปลภาษาอังกฤษ ยิ่งกว่านั้นความดี ๆ หลายตอนที่ถูกตัดไปเสียจากคำแปลภาษาไทยก็มาพบเข้าในคำแปลภาษาอังกฤษ... ความบกพร่องในการแปลสามก๊ก สมัยเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีอยู่มากจนทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกว่หนังสือเล่มนี้ควรจะได้มีการสังคายนาคำแปลกันเสียใหม่...^{๙๗}

---

^{๙๖} วรรณไว พัดโนทัย, "คำนำ" ในสามก๊กฉบับแปลใหม่ (กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์, ๒๕๒๐).

^{๙๗} สังข์ พัดโนทัย, พิชัยสงครามสามก๊ก, หน้า ๓-๔.

ความแตกต่างระหว่างสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน) กับฉบับจีนต้น สันต์ พัทโณทัย แยก
ออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. ความวิปริตของชื่อบุคคล

- ๑.๑ ออกเสียงไม่ตรงกันทั้ง ๆ ที่เป็นคนเดียวกัน
- ๑.๒ บุคคลหลายคนแต่ออกชื่อเป็นคน ๆ เดียว
- ๑.๓ เอาชื่อคนเป็นชื่อเมือง
- ๑.๔ เอาชื่อตำแหน่งบรรดาศักดิ์เป็นชื่อคน
- ๑.๕ เอาชื่อผู้ชายเป็นชื่อผู้หญิง
- ๑.๖ ไม่มีชื่อในต้นฉบับแต่ใส่ชื่อเข้าไปเฉย ๆ

๒. ความวิปริตของชื่อสถานที่

- ๒.๑ ชื่อเดียวกันแต่เรียกต่างกัน
- ๒.๒ หลายชื่อแต่เรียกเป็นชื่อเดียวกัน
- ๒.๓ คำสามาถนามแปลผิดเป็นวิสามานยนาม
- ๒.๔ เอาชื่อคนเป็นชื่อเมือง
- ๒.๕ เอาชื่อต่าง ๆ เป็นชื่อเมือง

๓. ความวิปริตของคำแปล ในกรณีนี้สันต์ ไม่ได้แยกเป็นประเภทย่อย ๆ แต่ใช้วิธียกตัวอย่างคำ
แปลในฉบับเจ้าพระยาพระคลัง และแปลใหม่ เพื่อให้เห็นว่าที่ถูกต้องแล้วควรจะแปลว่าอะไร^{๑๐๐}

ในความบกพร่องของการแปลสามก๊กดังกล่าว สันต์ ได้อ้างอิงถึง คำอธิบายของสมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ว่า "สำนวนแปลคงจะไม่สู้ตรงกับสำนวนที่แต่งไว้ในภาษาจีนแต่เดิม
เพราะผู้แปลมิได้รู้สันต์ทั้งภาษาจีนและภาษาไทย รวมอยู่ในคนเดียวกัน..."^{๑๐๑}

^{๑๐๐} สันต์ พัทโณทัย, ศิษย์สงครามสามก๊ก, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔-๑๔.

^{๑๐๑} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานสามก๊ก, อ้างใน สันต์ พัทโณทัย,
ศิษย์สงครามสามก๊ก, หน้า ๔.

ประทีป มโนมัยวิบูลย์ กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง "สามก๊ก : การศึกษาเปรียบเทียบ" โดยใช้ เฉพาะตอนโจโฉแตกทัพเรือเท่านั้น ความว่า "ในการอ่านหนังสือเล่มนี้ ถ้าผู้อ่านสามารถอ่านฉบับจีนได้ หรือมีคำแปลฉบับจีนโดยตลอด อ่านอย่างละเอียดแล้ว ก็จะพบแง่ความรู้เพิ่มเติมอีกมาก"^{๑๐๒} ความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างสามก๊กทั้งสองฉบับว่าในฉบับภาษาจีนคงมีบางสิ่งบางอย่างที่ไม่ได้ปรากฏอยู่ในสามก๊กฉบับไทย

ม.ร.ว. สุมณฑาติ สวัสดิกุล ชูถึงลักษณะการแปลสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลังว่า

... เมื่อได้พิจารณา เปรียบเทียบหนังสือสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) กับฉบับภาษาอังกฤษของ Brewitt Taylor ดูแล้ว ทำให้เกิดความรู้สึกว่า เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ทาใช้เพียงแต่เป็นกวีที่แต่งหนังสือมีสำนวนไพเราะ เพราะพริ้งเท่านั้นไม่ ยังเห็นด้วยว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถในการแปลหนังสือได้ เป็นอย่างดียิ่งอดเยี่ยมอีกด้วย เพราะสามก๊ก ฉบับภาษาไทยที่แปลมาจากฉบับภาษาจีน และสามก๊กฉบับภาษาอังกฤษที่แปลมาจากภาษาจีนต่างมาตรงกันได้อย่างประหลาด คือ ตรงกันบทต่อบท วรรคต่อวรรค และประโยคต่อประโยค เฉพาะประโยคนั้น มีผิดกันก็ตรงการจัดลำดับของประโยคตามลักษณะความสำคัญของภาษาเท่านั้นทำให้ เห็นได้ว่าผู้แปลจากภาษาจีนมาเป็นภาษาทั้งสองภาษานี้ เป็นผู้มีความสามารถอย่างยิ่ง โดยเฉพาะ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) นั้น แต่งหนังสือสามก๊กฉบับภาษาไทยได้อย่างดีเยี่ยมจนทำให้ผู้อ่านเรื่องสามก๊กซึ่งเป็นเรื่องจีนเหมือนกับอ่านเรื่องไทย ๆ เพราะสำนวนเป็นสำนวนไทย การเปรียบเทียบก็เปรียบอย่างไทย ๆ ทั้งสุภาษิตที่ยกมาก็เป็นสุภาษิตไทยที่แปลได้ใกล้เคียงกับของเดิม หนังสือสามก๊กฉบับภาษาไทยนั้นแปลมาอย่างเรียบร้อยหาได้ เป็นสำนวนแปล เหมือนอย่างลักษณะการ

^{๑๐๒} ประทีป มโนมัยวิบูลย์, "สามก๊ก : การศึกษาการเปรียบเทียบ," หน้า "ค" บทคัดย่อ.

แปลหนังสือสามก๊กฉบับภาษาไทยนั้นแปลมาอย่าง เรียบร้อยหาได้ เป็น
 ส่วนวนแปล เหมือนอย่างลักษณะการแปลหนังสือที่เป็นภาษาไทยในขณะ
 นี้ไม่ ในการเปรียบเทียบบางตอนแม้จะแปลไม่ตรงกันทีเดียวนักแต่ก็
 ได้รับความชัดเจน^{๑๐๓}

และได้ยกตัวอย่าง การแปลคือ เมื่อ เปรียบ เรือนที่เส้าปี่อยู่ ฉบับภาษาจีนจะว่าอย่างไรข้าพเจ้า
 ไม่มีโอกาสจะทราบได้ แต่ฉบับภาษายังกฤษณาสาวว่า เรือนของเส้าปี่นั้นที่ริม เรือน มีต้นหมอน
 ใหญ่และต้นหมอนนั้นดูแต่ไกล เห็น เป็นทุ่ม เหมือนราชรถข้อความตอนเดียวกันนี้ สามก๊กฉบับเจ้าพระยา
พระคลัง (หน) กล่าวถึงลักษณะของต้นหมอนไว้ว่า กิ่งนั้น เป็นทุ่มอย่างฉัตร ฝรั่งถือรถเป็นสำคัญ
 เป็นเครื่องหมายของกษัตริย์ แต่เราถือฉัตรเป็นสำคัญ เราก็แปลอย่างไทยให้คนไทยเข้าใจ^{๑๐๔}
 และท้ายที่สุดก็สรุปไว้ว่า "การแปล เช่นนี้ไม่ใช่การแปลผิดแต่ เป็นการใช้ปฏิภาณในการแปล เพื่อ
 ให้ เข้ากับขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยเรา..."^{๑๐๕}

แม้ว่าในตอนแรกคำอธิบายดังกล่าวดูเหมือนว่าจะไม่มีความแตกต่างกันระหว่างสามก๊กทั้ง
สองฉบับ แต่เมื่ออ่านในรายละเอียดดูแล้ว พบว่ามีความแตกต่างในการแปลอย่างแน่นอน เพียง
 แต่ความแตกต่างนั้น ม.ร.ว. สุนนชาติ อธิบายว่าเป็น เรื่องของปฏิภาณไหวพริบอันชาญฉลาดของผู้
 แต่งคือ เจ้าพระยาพระคลัง(หน) นั่นเอง

---

^{๑๐๓} ม.ร.ว. สุนนชาติ สวัสดิกุล, "การแปลหนังสือสามก๊กของเจ้าพระยาพระคลัง(หน)
 "ใน ชุมนุมนิพนธ์เพื่อถวายพระเกียรติแด่พลตรีพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์,
 (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์), หน้า ๕ - ๕ .

^{๑๐๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕ .

^{๑๐๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕ .

เช่นกันกับงานของมาลีนิ คิลกาวนิชที่ว่า

บทบาทที่สำคัญของสามก๊ก ไม่ได้อยู่ที่ เป็นวรรณกรรมแปลจาก เรื่องจีน เพราะ เป็นการแปลที่ไม่ได้ถ่ายทอดออกมาอย่างซื่อสัตย์ครบถ้วนตามต้นฉบับ... จากการศึกษา เปรียบเทียบหนังสือสามก๊ก ฉบับไทยกับต้นฉบับจีน พบว่าโดยส่วนใหญ่ฉบับไทยจะแปลถอดความรักษาไว้เพียงแต่โครงเรื่อง และลำดับของเนื้อเรื่อง ส่วนรายละเอียดในเนื้อหาสาระ เมื่อเปรียบเทียบตามตัวอักษรแล้วปรากฏว่ามีความแตกต่างกันมาก^{๑๐๖}

ในเรื่องของความแตกต่างระหว่างสองฉบับนั้น มาลีนิ คิลกาวนิชได้กล่าวไว้โดยละเอียดพอจะสรุปได้ดังนี้

ด้านไวยากรณ์

๑. รูปแบบคำประพันธ์ต่างกัน ในขณะที่สามก๊กฉบับจีนประกอบด้วยรูปแบบคำประพันธ์ ๒ ประเภท คือร้อยแก้ว และบทร้อยกรอง โดยบทร้อยกรองของฉบับจีนจะปรากฏอยู่ตอนเริ่มเรื่องของแต่ละบท การแทรกบทร้อยกรองในระหว่างเนื้อเรื่อง และปิดท้ายเมื่อจบบท ส่วนร้อยแก้วนั้นจะทำหน้าที่ในการเล่าเรื่องซึ่งเป็นแกนหลักของหนังสือ แต่ในสามก๊กฉบับไทยนั้นตัดบทร้อยกรอง เหล่านี้ออกเกือบหมด ที่เหลืออยู่นั้นก็เป็นการแปลแบบจับความและยังพบว่า เมื่อแปลบทร้อยกรองแล้วไม่ได้คงไว้ในรูปแบบเดิม คือกลายเป็นร้อยแก้วธรรมดา ส่วนบทร้อยกรองที่คงไว้ตามต้นฉบับจีนนั้น เป็นเพราะไม่สามารถตัดทิ้งได้ เนื่องจากมีความต่อเนื่องกับเรื่องราวที่เป็นร้อยแก้ว บทร้อยกรองที่ปรากฏตามต้นฉบับจีนนั้น โดยมากเป็นการสะท้อนถึงปรัชญาหรือสัจธรรมของชาวจีน

---

^{๑๐๖} มาลีนิ คิลกาวนิช, สามก๊ก : จุดเริ่มสำคัญของการรับวรรณกรรมจีนสู่วรรณกรรมไทย, การสัมมนาวิชาการเรื่อง "อิทธิพลของวรรณกรรมจีนต่อวรรณกรรมไทย" เนื่องในโอกาสงานฉลองครบรอบ ๑๐ ปี ความสัมพันธ์ไทย-จีน จัดโดยโครงการจีนศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า ๑,๓.

ความต่างกันของรูปแบบคำประพันธ์ดังกล่าว มาลินี อธิบายว่าเป็นเพราะในช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่มียุคของการแปลที่ เก่งและชำนาญทั้งสองภาษาในคน ๆ เดียวกัน และอีกประการหนึ่งก็คือ เกือบจะทั้งหมดของบทร้อยกรองไม่ได้มีผลต่อการดำเนินเรื่อง จึงถูกตัดทิ้งหรือแก้ไขวิธีแปลแบบจับความ อีกทั้งรูปแบบการประพันธ์แบบจีนดังกล่าวจะไม่เข้ากับรสนิยมของคนไทยในขณะนั้น มาลินีได้เคยยกตัวอย่างงานวรรณกรรมที่ไม่ได้เป็นบทร้อยกรองของไทยที่มีมาก่อน สามก๊ก พบว่าไม่เคยมีการใช้รูปแบบคำประพันธ์ร่วมกันระหว่างบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองดังที่ปรากฏในสามก๊ก ฉบับจีนมาก่อน

๒. การจัดรูปเล่มและการแบ่งบท ในขณะที่สามก๊ก ฉบับจีนมี ๑๒๐ บทแต่ละบทจะจบลงโดยที่ทิ้งจุดโคลงแม็กซ์ไว้ เพื่อให้ผู้อ่านติดตามในบทต่อไปซึ่งสิ่งนี้เป็นวัฒนธรรมของวรรณกรรมจีน แต่สามก๊ก ฉบับไทยมี ๑ บท และได้เปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านี้เพื่อที่จะให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยและรสนิยมของผู้อ่าน โดยในแต่ละตอนจะรวม เหตุการณ์หลาย เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกัน และจะจบลงเมื่อมีการ เปลี่ยนสถานที่ เปลี่ยนความสนใจไปยังตัวละครตัวอื่น หรือการเปลี่ยนเหตุการณ์และเวลา

ภาษา 1. ในด้านเทคนิคการเล่าเรื่องนั้น ฉบับไทยจะเป็นลักษณะของการที่ผู้เขียนสามารถหยั่งรู้ถึงความรู้สึกของตัวละครทุกตัวในเรื่อง ซึ่งต่างจากฉบับของจีนที่จะคงไว้ซึ่งความตื่นเต้น สึกสับและน่าติดตาม เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านติดตามเรื่องในบทต่อไป

๒. กลวิธีการแนะนำตัวละคร ฉบับจีนจะมีความตื่นเต้นแฉกแฉงอยู่เสมอแม้แต่ในบทแนะนำตัวละคร คือ จะเริ่มจากการบรรยายบุคลิกลักษณะ ตำแหน่งในกองทัพ แล้วจึงปิดท้ายด้วยชื่อของตัวละคร แต่ในฉบับไทยจะเริ่มจากการบรรยายบุคลิกลักษณะ ตำแหน่งในกองทัพ แล้วจึงปิดท้ายด้วยชื่อของตัวละครก่อนแล้วจึงตามด้วยลักษณะประการอื่น นอกจากนั้นในการเรียกชื่อตัวละคร ฉบับไทยจะใช้ชื่อเดียว ในขณะที่ฉบับจีนมีการเรียกชื่อต่างกัน ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและสถานะทางสังคมของตัวละครในขณะนั้น

๓. เทคนิคการใช้บทร้อยกรองในการเล่าเรื่อง

๔. คำศัพท์ เฉพาะในฉบับไทยจะให้ความหมายของคำศัพท์ เฉพาะโดยการ เปรียบเทียบกับประเพณีไทย โดยมากมักจะเป็น ตำแหน่งของข้าราชการ

เนื้อหา

๑. ความผิดพลาด

๑.๑ ชื่อของตัวละคร

๑.๑.๑ การออกเสียง

๑.๑.๒ ชื่อคนเป็นชื่อเมือง

๑.๑.๓ การใช้ชื่อผู้ชายเป็นชื่อผู้หญิง

๑.๒ ชื่อของสถานที่

๑.๒.๑ การออกเสียง

๑.๒.๒ การใช้คำสามานยนามเป็นชื่อสถานที่

๑.๓ ตำแหน่งข้าราชการ

๑.๔ จำนวนและประเภท

๑.๕ การแปลผิดจะมีผลต่อความคลาดเคลื่อนของภาษา

๒. การย่อและการตัดทิ้ง

๓. การเปลี่ยนแปลง เช่น การเปลี่ยนข้อความหรือคำ เช่น คำว่า "plum fruit" สามก๊กฉบับไทยใช้ "มะเฟือง" หรือ "phoenix" ซึ่งในสามก๊กฉบับไทยใช้ "หงส์" และ "a golden trunk and jade leaf" สามก๊กฉบับไทยใช้ "ลำต้นเป็นเงินและดอกผลเป็นทอง" เป็นต้น

๔. การเพิ่มเติม

๔.๑ เพิ่มเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จีน

๔.๒ ำให้รายละเอียดในแต่ละฉากมากขึ้น

๔.๓ ำให้รายละเอียดในบทสนทนา

๔.๔ เพิ่มเรื่องที่อยู่นอกเหนือจากฉบับจีน เช่น ความคิดทางศาสนา โดยใช้บุญกรรมเป็นเครื่องมือในการอธิบาย^{๑๐๗}

---

^{๑๐๗} โปรดดูรายละเอียดใน Malinee Dilokwanich, Samkok: A Study of a Thai Adaptation of a Chinese Novel.

จะเห็นได้ว่า สิ่งหนึ่งที่สำคัญที่ผู้รู้และผู้ทำการศึกษาสามก๊กโดยมากให้ความสำคัญเห็นตรงกันคือ ความคลาดเคลื่อนระหว่างต้นฉบับภาษาจีนกับสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) โดยความคลาดเคลื่อนดังกล่าวถูกอธิบายด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน เหตุผลสำคัญ เหตุผลหนึ่งซึ่งเป็นประเด็นหลักของงานชิ้นนี้ก็คือ ความคลาดเคลื่อนในบางลักษณะนั้นน่าที่จะกล่าวได้ว่าเป็นความตั้งใจของผู้แปล เพื่อที่จะให้วรรณกรรมเรื่องสามก๊ก (รวมทั้งราชาธิราช และไชยขันท) เป็นส่วนหนึ่งที่สอดคล้องตอบรับทางการเมืองของชนชั้นนำไทย สมบัติ จันทรวงศ์ ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า "เนื้อหาของสามก๊ก(ฉบับไทย) บรรจุเรื่องราวของการรวบรวมการปกครองแผ่นดินจีนที่เคยแตกแยกจนวุ่นวายไปทั่วทุกหัวระแหงให้กลับคืนสู่ความเป็นเอกภาพอันสันติสุขในตอนท้ายสุดของเรื่อง..."^{๑๐๘} และ

... ข้อคลาดเคลื่อนที่พบว่ามีอยู่ในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) กับต้นฉบับภาษาจีนที่ได้มีการแปลออกมาเป็นภาษาไทยใหม่นั้น หากมิได้เกิดจากความคลาดเคลื่อนของต้นฉบับที่ไช้แปล และข้อผิดพลาดที่มี ถ้ามิได้เกิดจากความผิดพลาดทางภาษาหรือความรู้ด้านอื่น ๆ ของผู้แปลด้วยแล้ว ข้อคลาดเคลื่อนในการแปลที่เข้าใจกันว่าหาเหตุผลอธิบายไม่ได้ นั้น ก็น่าจะเป็นไปได้ว่าเป็นการจงใจในส่วนของผู้แปลที่เข้าใจกันว่าหาเหตุผลอธิบายไม่ได้ นั้น ก็น่าจะเป็นไปได้ว่าเป็นการจงใจในส่วนของผู้แปล ด้วยเหตุผลอันเป็นการเมือง กล่าวคือ การที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงโปรดฯให้มีการแปลสามก๊กออกเป็นภาษาไทยก็เพื่อการอำนวยความสะดวกแก่การแปลของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ก็ดี ส่วนแต่มีข้อพิจารณาทางการเมืองเป็นเหตุผลสำคัญกำกับอยู่ด้วยทั้งสิ้น เพราะสถานการณ์พิเศษอันแวดล้อม เหตุการณ์ที่ประชุมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีทรง

^{๑๐๘} สมบัติ จันทรวงศ์, สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) : ความหมายทางการเมือง,

ปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์และความจำเป็นที่จะต้องกล่อมเกลาสำนึก
ทางการเมืองของข้าราชการ ทลอดจนอาณาประชาราษฎร์เสียหม
นั้นเอง^{๑๐๙}

เป็นที่น่าสนใจประการหนึ่งคือมีหลักฐานที่แสดงว่า เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นผู้ที่มีส่วนในการ
สนับสนุนการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ ๑

...หลวงสรวิชิตจรงรักภักดีสัตย์ซื่อ หมายเป็นข้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระ
บาทมาช้านาน แล้วก็ได้โดยเสด็จพระราชดำเนิการพระราชสงคราม
มาแต่ก่อน และครั้งนี้ได้ทำราชการด้วยสมเด็จพระเจ้าหลานเธอกรม
หลวงอนุรักษ์เทเวศรจนสำเร็จราชการแล้ว ได้แต่งคนเอากิจการหนัก
เบาใน เมืองธนบุรีออกไปแจ้งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทฉบับหนึ่งถึงคาน
พระจาร์ก...^{๑๑๐}

---

^{๑๐๙} ข้างแล้ว, หน้า ๑๗.

^{๑๑๐} เจ้าพระยาพระคลัง(หน), วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน), (กรุงเทพฯ :
องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๓๓), หน้า ๓๒ - ๓๓.

ในการวิเคราะห์เรื่องสามก๊กนี้ ผู้เขียนได้เปรียบเทียบความระหว่างสามก๊ก ๓ ฉบับ คือ

๑. สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน)
๒. สามก๊ก ฉบับแปลใหม่ของ วรณไว พิธินทัย
๓. สามก๊ก ฉบับภาษาอังกฤษที่ใช้ชื่อว่า "Romance of The Three Kingdoms"

ของ C.H. Brewitt Taylor

โดยทั้งสามฉบับต่างอ้างว่าฉบับที่แปลนั้น เป็นการแปลจากต้นฉบับของหลอกวานจงทั้งสิ้น แม้ว่า สามก๊ก บางฉบับจะแปลจากฉบับที่เมาจกังกซำระ

ถึงแม้ว่าบางฉบับจะใช้ต้นฉบับของหลอกวานจงหรือของเมาจกังกก็ตาม แต่จากการที่ทั้ง ๒ คนต่างเป็นคนจีนด้วยกันทั้งคู่ ดังนั้นในสวนของความคิดทางการเมืองจึงไม่น่าที่จะแตกต่างกัน มากจนมีผลต่อการวิเคราะห์ อาจเป็นไปได้สำหรับการเพิ่มเติมรายละเอียดของฉบับที่ซำระใหม่ แต่ส่วนของความคิดทางการเมืองไม่น่าจะมีการเปลี่ยนแปลง^{๑๑๑}

จากการศึกษาพบว่าสามก๊กทั้ง ๓ ฉบับต่างก็มีการลำดับเรื่อง เหตุการณ์เหมือนหรือ คล้ายคลึงกันแต่ในส่วนรายละเอียดของเนื้อเรื่องนั้น พบว่า สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ต่างจากสามก๊กฉบับแปลใหม่ของวรณไว ซึ่งฉบับของวรณไวนั้นมีความคล้ายคลึงกันมากกับฉบับของ Brewitt มีบางครั้งที่ฉบับของวรณไวต่างจากฉบับของ Brewitt แต่ความต่างนั้นไม่ได้มี ผลต่อการวิเคราะห์หรือการตีความเป็นต้นว่า ความต่างในการแปลคำศัพท์บางคำ) โดยความต่าง ที่ปรากฏนั้นไม่ใช่ความต่างทางด้านภาษาหรือทางด้านวัฒนธรรม แต่เป็นความต่างที่สามารถอธิบาย ได้ด้วยความคิดทางการเมืองดังจะกล่าวโดยละเอียดในบทต่อไป

---

^{๑๑๑} ในงาน Samkok : A Study of a Thai Adaptation of a Chinese Novel ของมาลี ดิลกวิชัย ได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างสามก๊กฉบับของ หลอกวานจง และสามก๊กของเมาจกังกไว้ว่าเป็นการต่างกันที่เหตุการณ์ และรายละเอียดเพียงเล็กน้อย ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวไม่มีผลต่อการวิเคราะห์

ภูมิหลังวรรณกรรมไชยยัน

ไชยยัน เป็นวรรณกรรมแปลร่วมสมัย เรื่องหนึ่งซึ่งอ่านวยการแปลโดยสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ ๑ กรมพระราชวังหลัง ตามพระบรมราชโองการของรัชกาลที่ ๑ อีกทั้งมีการสันนิษฐานว่าเรื่องไชยยันนั้นน่าจะแปลขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๓๔๘ เพราะปดิงกล่าวเป็นปีที่สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ ๑ กรมพระราชวังหลังทิวงคต เมื่อตรวจสอบค่าน้ำของหนังสือไชยยันที่องค์การค้าคุรุสภาจัดพิมพ์พบว่าในค่าน้ำไม่ได้บอกรายละเอียดมากนัก นอกจากการอ้างถึงหนังสือตำนานสามก๊กในการสันนิษฐานถึงการแปลเรื่องไชยยัน เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาหนังสือตำนานสามก๊ก ปรากฏว่าไชยยันที่ตกทอดมาสู่ยุคหลังนั้น มีลักษณะเดียวกับสามก๊ก คือไม่มีบานแผนกให้ตรวจสอบ เนื่องจากเป็นฉบับเซลยศักดิ์ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม มีหลักฐานประการหนึ่งที่ทำให้เชื่อได้ว่าเรื่องไชยยัน เป็นเรื่องที่เรียบเรียงในสมัยรัชกาลที่ ๑ คือ สังเกตเห็นได้ในเรื่องพระอภัยมณีที่สุนทรภู่แต่ง ซึ่งสมมุติให้พระอภัยมณีมีวิชาขานาญการเป่าปี่ ก็คือเอามาแต่เดียวเหลือยงในเรื่องไชยยัน ข้อนี้ยังพิจารณาจากคำเพลงปี่ของเดี่ยวเหลือยงเทียบกับคำเพลงปี่ของพระอภัยมณีก็ยิ่งเห็นได้ชัดว่า ถ้ายมาจากกันเป็นแน่ด้วยเมื่อรัชกาลที่ ๑ สุนทรภู่เป็นข้าอยู่ในกรมพระราชวังหลัง

การที่ไชยยันไม่มีบานแผนก จึงเป็นการยากต่อการสันนิษฐานถึงวัตถุประสงค์ในการแปล อีกทั้งเรื่องไชยยันมีข้อจำกัดคือไม่มีต้นฉบับที่จะนำมาเปรียบเทียบ ดังนั้นความที่ปรากฏในไชยยัน จึงไม่อาจทราบได้ว่าเป็นความจากต้นฉบับเดิมหรือเป็นความอธิบายจากผู้แปล แต่ถึงกระนั้นความต่าง ๆ ที่ปรากฏในเนื้อเรื่องไชยยัน ก็น่าที่จะถือได้ว่าเป็นสาระที่ผู้แปลต้องการเสนอ

เป็นที่น่าสังเกตว่าเรื่องไชยยันอาจจะถูกแปลขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ เช่นเดียวกับสามก๊ก เนื่องจากในเนื้อเรื่องของสามก๊กมีการกล่าวอ้างถึงบุคคลและประวัติศาสตร์ในไชยยันบ่อยครั้ง ดังนั้นเพื่อให้ผู้อ่านมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้นจึงได้มีการแปลไชยยันขึ้น อีกทั้งในเนื้อเรื่องของไชยยันที่มีการแปล เป็นไทยแล้วนั้นปรากฏว่ามีภาพที่สามารถอธิบายโลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ เช่นเดียวกับสามก๊ก ตลอดจนตอบสนองต่อการเมืองไทยในขณะนั้น

ในส่วนของผู้แปลนั้น ปรากฏว่า ผู้ที่เป็นองค์อ่านวยการแปลคือ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษเทเวศร์ มีพระนามเดิมว่าทองอิน พระองค์ทรงเป็นพระราชโอรสของพระอินทรรักษา (เดิมชื่อหม่อมเสม บุตรของพระยากลาโหมราชเสนา ในแผ่นดินพระเจ้าเสือ) และสมเด็จพระที่นั่งเธอพระองค์ใหญ่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุขาวดี ในรัชกาลที่ ๑

ในปลายรัชกาลของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งพระยาสุริย
 อภัย เจ้าเมืองนครราชสีมา และมีบทบาทสำคัญในการนำกองทัพ "ไทยลาว ประมาณ ๑.๐๐๐
 เศษ" ^{๑๑๒} เข้ามายึดอำนาจในเมืองธนบุรี และสามารถจับตัวกรมขุนอนุรักษสงครามและพรรคพวก
 ได้ จากความดีความชอบนี้เอง เมื่อรัชกาลที่ ๑ ขึ้นครองราชย์และโปรดฯให้มีการประดิษฐานพระ
 ราชวงศ์ พระองค์ได้รับการสถาปนาให้เป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ
 เทเวศร์ และพระราชทาน "เครื่องสูง ๓ ชั้น คันประดับมุกและเรือตั้งแหคู่ ๑ เป็นเครื่องประดับ
 พระเกียรติยศ โดยความชอบมีมากกว่าพระราชภาคิไนยพระองค์อื่น" ^{๑๑๓} และเมื่อเสร็จศึกกับ
 พม่าที่เมืองเหนือแล้วรัชกาลที่ ๑ โปรดเลื่อนจาก "กรมหลวงอนุรักษเทเวศร์" เป็น "กรมพระ
 อนุรักษเทเวศร์" ดำรงพระเกียรติยศในที่กรมพระราชวังบวรสถานพิมุขรับพระบัญชาตามแบบพระ
 ราชวังหลัง..." ^{๑๑๔} พระองค์ที่วังคตเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๙ และมีผลงานวรรณกรรมปรากฏเพียงเรื่อง
 เดียว คือ เรื่อง ไชยยัน

---

^{๑๑๒} ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔๐ ภาค ๖๕ - ๖๖ เรื่องพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี
ฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม), (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๔๒), หน้า ๑๑ - ๑ .

^{๑๑๓} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, หน้า ๓.

^{๑๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑ .

เนื้อเรื่องย่อของไซ่ซันมีดังนี้

เรื่องไซ่ซัน เป็น เรื่องของการล้มล้างราชวงศ์จิ้นของพระเจ้าซันชองและพระเจ้าฉือปาอ๋อง ซึ่งงานภายหลังเมื่อสามารถล้มราชวงศ์จิ้นได้แล้ว กษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ก็ทำสงครามกันเองเพื่อแย่งชิงราชสมบัติ โดยใน เรื่องไซ่ซันได้เริ่มต้นตั้งแต่สมัยพระเจ้าจ้วมก๋องซึ่งครองราชย์ที่เมืองตัวก๊กจ้ว และในขณะนั้นมีเมืองใหญ่ ๑ เมืองขึ้นอยู่กับเมืองหลวง ขึ้นได้แก่ เมืองเจ เมืองฉือ เมืองเซี่ยน เมืองเตียง เมืองงุย เมืองหัน และเมืองจิ้น โดยทั้ง ๑ เมืองจะต้องส่งบุตรชายไปไว้ที่เมืองหลวง ต่อมาเมืองซีจ้วเกิดกบฏ เจ้าบุตรของเจ้าเมืองจิ้นได้ช่วยพระเจ้าจ้วมก๋องปราบกบฏ พระเจ้าจ้วมก๋องโปรดฯให้เป็นเตียวอ๋อง ครองเมืองก่าตัน (เตียว) เมื่อพระเจ้าจ้วมก๋องสวรรคตแล้ว เมืองจิ้นก็ได้เป็นใหญ่เหนือเมืองอื่น ต่อมาเกิดความแคลงใจกันระหว่างเมืองจิ้นกับเมืองเตียง เนื่องจากเมืองเตียงคิดแข็งเมือง จึงเกิดสงครามระหว่างสองเมืองขึ้น ฝ่ายเมืองเตียงจับตัวอิหยินหลานของเจ้าเมืองจิ้นได้และนำไปเป็นตัวประกัน สงครามระหว่างสองเมืองนี้จึงยุติลงชั่วคราว ต่อมาอิหยินสามารถหนีจากเมืองเตียงกลับไปเมืองจิ้นได้ โดยการช่วยเหลือของลี่ปุคอุยพ่อค้าผู้มีสติปัญญาของเมืองเตียง ลี่ปุคอุยมีความดีความชอบในการครั้งนี้มากจึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นขุนนางเมืองจิ้น ต่อมาอิหยินก็ได้ขึ้นเป็นกษัตริย์สืบต่อจากกษัตริย์พระองค์เดิมและเมื่อสวรรคตจูเจิ้งราชบุตรก็ขึ้นครองราชย์ต่อ ชื่อว่าพระเจ้าจิ้นอ๋อง ซึ่งภายหลังเปลี่ยนพระนามเป็นพระเจ้าจิ้นชองเต้ ในรัชสมัยของพระองค์ ประชาอาณาจักรเคียดร็อนเป็นอันมากทั้งการเกณฑ์แรงงานและการกำจัดผู้มีความรู้เนื่องจากเกรงว่าจะคิดการกำเริบ เมื่อพระเจ้าจิ้นอ๋องเต้สวรรคต เตียวโวกี้ปลอมพระบรมราชโองการ ให้เขาไช่ขึ้นครองราชย์แทนจูโชรราชบุตรองค์ใหญ่ และต่อมาก็คิดกำจัดจูโชร เขาไช่ขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าชี่ชองเต้ เตียวโวกี้มีสิทธิ์ขาดในการบริหารการบ้านเมือง และได้ฆ่าผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับตน จนทำให้แผ่นดินเคียดร็อนไปทุกหย่อมหญ้า

ในขณะที่เกิดการช่องสุมผู้คน เป็นก๊ก เป็นเหล่า หัวเมืองคิดแข็งเมืองเป็นจำนวนมาก เล่าปี่ (พระเจ้าซันอ๋อง) และพระเจ้าฉือปาอ๋อง (ห่างอ๋อ) ก็เป็นผู้ที่ช่องสุมผู้คนเช่นกัน ขุนนางเมืองโกก้วนชื่อ เสียวโหวได้คบคิดกับโจฉ่าและพรรคพวกเพื่อที่จะแย่งเมือง โดยจะให้เล่าปี่ยกทัพมาทำการในเมือง แต่เจ้าเมืองโกก้วนไม่ยอม เสียวโหวและโจฉ่าจึงตัดสินใจฆ่าเจ้าเมืองและยกเล่าปี่ขึ้นเป็นเจ้าเมืองใหม่

ฝ่ายด้านห่างอ๋อและห่างเหลียงผู้เป็นอาาก็เกลี้ยกล่อมผู้คน และให้คนไปเชิญฟ้าแจ้งซึ่งมี

กิตติศัพท์ว่าเป็นผู้มีสติปัญญา มาเป็นที่ปรึกษา อีกทั้งยก เชื้อวงศ์ เจ้าเมืองผอขึ้น เป็นไผ่ถ้อง ในครั้งนั้น
ขึ้นลิ้นได้ เข้ามาทำราชการกับहांฮี้ แต่हांฮี้ให้ขึ้นลิ้นไป เป็นคนถือทวน

ฝ่ายเตียววิ๊กครั้งทราบ ว่าहांฮี้และहांฮี้แต่งตั้ง เชื้อวงศ์ผอ เป็นไผ่ถ้อง และ
ของสูงกำลัง เพื่อคิดการใหญ่ อีกทั้งมีกองกำลังของเล่าปี่และเมืองใหญ่อีก ๖ หัวเมือง เข้ารวม
ด้วย จึงให้เจียงห่าไปปราบพวกที่คิดจะแข็ง เมืองผลสุดท้ายของการรบ ปรากฏว่าเจียงห่าเข้า
สวามิภักดิ์กับहांฮี้ เนื่องจากขัดเคืองกับเตียววิ๊ก

เมื่อเสร็จศึกครั้งนี้แล้ว ไผ่ถ้องหรือพระเจ้าหงีได้ โปรดตั้งहांฮี้เป็นหล่อกอง และ
เล่าปี่เป็นไผ่ถ้อง และมีพระบรมราชโองการให้หล่อกองและไผ่ถ้องยกทัพไปตี เมืองห่าเอี้ยงตริส
ว่าผู้ใด เข้าเมืองได้ก่อนก็จะให้ผู้นั้น เป็นกษัตริย์ ส่วนผู้ที่ เข้าเมืองทีหลังก็จะให้ เป็นเสนาบดีผู้ใหญ่
ก่อนที่จะยกทัพทั้งหล่อกองและไผ่ถ้องได้สาบาน เป็นพี่น้องกันในการยกทัพ พระเจ้าหงีได้โปรดให้
ยกทัพเป็น ๒ ทาง ให้หล่อกองไปทางทิศตะวันออกและไผ่ถ้องไปทางทิศตะวันตก ในการตีเมือง
ตามรายทาง ทัพของไผ่ถ้องเมื่อ เข้าเมืองใดก็การ เข้าเมืองปักเจียงฉิบนั้น ไผ่ถ้องได้ลิแสงมา เป็น
เป็นที่ปรึกษา และลิแสงก็ได้แนะนำให้ไผ่ถ้องเชิญเตียวเหลียงขุนนาง เมืองหันมาเป็นที่ปรึกษา เพราะ
เตียวเหลียงเป็นผู้ที่มีสติปัญญาความสามารถ ชำนาญในวิชาความรู้ด้านต่าง ๆ ในที่สุดไผ่ถ้องก็ขอ
ยืมตัวเตียวเหลียงจากเจ้าเมืองหันมาเป็นที่ปรึกษาได้สำเร็จ ในทางตรงกันข้ามทัพของหล่อกองนั้น
เมื่อถึงเมืองใดก็เข้าตีและกดขี่ข่มเหงอาณาประชาราษฎร์

ในการยกทัพไปตีเมืองห่าเอี้ยงในครั้งนั้น ปรากฏว่าไผ่ถ้องสามารถยกทัพเข้าเมืองห่า
เอี้ยงได้ก่อน พระเจ้าซาซีฮ่องเต้ก็ออกมาสวามิภักดิ์ต่อไผ่ถ้อง แต่ไผ่ถ้องก็ไม่ได้จัดการประการใด
กับพระเจ้าซาซีฮ่องเต้ เพราะจะตั้งใจนำความขึ้นทูลพระเจ้าหงีได้ เมื่อเข้าเมืองได้ ก็มิได้
ปรากฏว่าไผ่ถ้องตั้งอยู่ในเมือง เพราะบรรดาที่ปรึกษาต่างก็แนะนำให้ไผ่ถ้องไปตั้งทัพที่ป่าเสียง
เมื่อหล่อกองมาถึงเมืองห่าเอี้ยง ฟ้าแจ้แนะนำให้หล่อกองกำจัดไผ่ถ้อง หล่อกองส่งให้คนกำจัด
พระเจ้าซาซีฮ่องเต้และพระวงศ์ ฟ้าแจ้แนะนำให้หล่อกองขอตรารับสั่งตั้งแต่งเป็นเจ้าเมือง
จากพระเจ้าหงีได้แต่พระเจ้าหงีได้มิได้พระราชทานให้ เนื่องจากหล่อกองมิได้เข้าเมืองได้เป็น
คนแรก หล่อกองจึงสถาปนาตัวเองขึ้น เป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า พระเจ้าไชผ่อปาถ้อง และให้
ไผ่ถ้องเป็นขันอ่อง กินเมืองโปตั้ง

ส่วนเตียวเหลียงไปส่งไผ่ถ้องถึงปากทางเข้าเมืองโปตั้ง แล้วก็ลาไผ่ถ้องไปทำธุระ คือ
จะช่วยทำอุบายให้หัวเมืองต่าง ๆ เอาใจออกห่างจากพระเจ้าผ่อปาถ้องให้มาเข้ากับพระเจ้า

ชั้นฮ่อง และที่สำคัญคือ เทียวเหลียงจะไปหาผู้ที่มีสติปัญญา มีความสามารถกล้าหาญเพื่อที่จะส่งไป
เป็นแม่ทัพให้พระเจ้าชั้นฮ่อง

ในการทำสงครามกันระหว่างพระเจ้าชั้นฮ่องและพระเจ้าผอบาฮ่องนั้นผลัดกันแพ้ผลัดกัน
ชนะ โดยในตอนต้นนั้นปรากฏว่า พระเจ้าชั้นฮ่องเป็นฝ่ายปราชัย จนในที่สุด ในสงครามครั้ง
สุดท้ายจากการทำอุบายของชั้นลิ้น ทำให้พระเจ้าชั้นฮ่อง เป็นฝ่ายมีชัยชนะและสามารถกำจัดพระ
เจ้าผอบาฮ่องได้ หลังจากนั้นพระเจ้าชั้นฮ่องก็ตั้งคนเป็นกษัตริย์แทน ทรงพระนามว่าพระเจ้าชั้นเต้
ในเวลาต่อมา ปรากฏว่า พระเจ้าชั้นเต้ทรงประหารขุนนางเก่า ๆ จำนวนหนึ่ง เนื่องจากทรง
แคลงพระทัยว่าจะทำการกบฏต่อพระองค์ เป็นต้นว่า ชั้นลิ้น แพอวด และตันฮี เรื่องไซ่ฮันจบลงที่
พระเจ้าชั้นเต้ป่วยหนัก และสวรรคต พระเจ้าฮุยเต้ขึ้นครองราชย์ต่อ และโปรดตั้งพระนามพระ
เจ้าชั้นเต้เป็นพระเจ้าชั้นโกโจ เมื่อพระเจ้าฮุยเต้สวรรคต เรื่องไซ่ฮันก็กล่าวถึงเชื้อพระวงศ์ที่สืบ
วงศ์มาอีกสิบสองชั่วคน จนถึงรัชกาลพระเจ้าเป็นเต้^{๑๑๔}